અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

ગોવા ફાઉન્ડેશન, ગોવા

વિ.

દીક્ષા હોલ્ડિંગ્સ પ્રા. લિ. અને અન્યો.

નવેમ્બર ૧૦, ૨૦૦૦

[જી.બી. પટ્ટનાઈક અને ઉમેશ સી. બેનરજી, ન્યાયમૂર્તિઓ]

પર્યાવરણ સંરક્ષણ અધિનિયમ, *૧૯૮૬:* કલમો ૩*(૧)* અને ૩*(૨)(૫)*– પર્યાવરણ સંરક્ષણ નિયમો, *૧૯૮૬:* નિયમ ૫*(૩)(ડી).*

પર્યાવરણ કાયદો–તટીય ક્ષેત્રો–પ્રવૃત્તિઓના નિયંત્રણ માટેની સૂચના–ગોવા તટીય ક્ષેત્ર–હોટેલના નિર્માણ માટે પરવાનગી–પર્યાવરણ અને બીચ પર અસર–નિર્માણ માટેના પ્રસ્તાવની વિવિધ એજન્સીઓ દ્વારા તપાસ કરવામાં

આવી–નિષ્ણાત સમિતિ અને પર્યાવરણ મંત્રાલય દ્વારા પ્રકલ્પને મંજૂરી આપવામાં આવી–સંબંધિત અને પ્રસ્તુત સામગ્રીના વિચારણા બાદ હોટેલના નિર્માણ માટે પરવાનગી આપવામાં આવી–પરવાનગીને પડકારતી રિટ–નામંજૂર–એવું ઠેરવવામાં આવ્યું કે હોટેલનો પ્લોટ તટીય ક્ષેત્ર નિયમન સૂચના હેઠળ સીઆરઝેડ–૩ માં આવેલો હતો–એવું ઠેરવવામાં આવ્યું કે સીઆરઝેડ સૂચનાની કોઈપણ જોગવાઈનું ઉલ્લંઘન થયું ન હતું–હોટેલના નિર્માણ માટે પરવાનગી આપવામાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા ન હતી.

પર્યાવરણ કાયદો–પર્યાવરણનું સંરક્ષણ–વિકાસની આવશ્યકતા, આ બન્ને મુદ્દાઓનું સુમેળીકરણ અને સંતુલન–તેની આવશ્યકતા માટે.

પર્યાવરણ કાયદો–બીચ–રેતી અને રેતીના ટેકરા–પ્રકૃતિ અને અસર સામાવાળા ક્રમાંક ૧, મિસ. દીક્ષા હોલ્ડિંગ્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડે ગોવામાં બીચ રિસોર્ટના બાંધકામ માટે પરવાનગી મેળવવા ટાઉન એન્ડ કન્ટ્રી પ્લાનિંગ વિભાગ સમક્ષ અરજી કરી. પ્રસ્તાવિત બાંધકામ માટે મંજૂરી આપવાની અરજીનું કાયદેસરની સત્તાધિકારીઓ દ્વારા તપાસપૂર્વક પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું. ચીફ પ્લાનરે પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયને પોતાની અહેવાલ રજૂ કરીને જણાવ્યું કે પ્રસ્તાવિત હોટેલનું બાંધકામ દરિયાકાંઠાના વિસ્તારના પર્યાવરણીય સમતોલન અને જૈવવિવિધતા પર પ્રતિકૂળ અસર કરશે નહીં. વિજ્ઞાન, તકનીક અને પર્યાવરણ વિભાગના સચિવનો અભિપ્રાય મેળવ્યા પછી પર્યાવરણ મંત્રાલયે પ્રકલ્પને મંજૂરી આપી. પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય પાસેથી મંજૂરી મળ્યા પછી,

ગોવાના તાલુકા–કાનકોના ખાતે પલોલેમના નાગોર્સેમ વિસ્તારમાં આવેલ જમીનખંડ પર હોટેલના બાંધકામ માટે કાનકોના મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલે પરવાનો મંજૂર કર્યો.

અપીલકર્તા–ફાઉન્ડેશન, જે દરિયાકાંઠાના ક્ષેત્રના પર્યાવરણ અને પર્યાવરણીય સંતુલનના સંરક્ષણ માટે પ્રતિબદ્ધ એક સંસ્થા છે, તેણે પ્રસ્તાવિત હોટલના નિર્માણને અટકાવવા માટે સામાવાળા નં.૧ને પ્રતિબંધિત કરવા દિશાનિર્દેશ માગતી રિટ અરજી બોમ્બે વડી અદાલત સમક્ષ દાખલ કરી હતી. અરજીના સમર્થનમાં રજૂ કરાયેલા આધાર આ મુજબ હતા: (૧) દેશમાં દરિયાકાંઠા વિસ્તારોના નિયંત્રણ માટે કેન્દ્રીય સરકારે જાહેર કરેલી જાહેરનામું મુજબ, પ્રશ્નાસ્પદ જમીન સીઆરઝેડ–૧ની હદમાં આવે છે, અને તેથી વિવાદિત જમીનખંડ પર કોઈપણ પ્રકારનું નિર્માણ કરવું માન્ય નથી; (૨) આવા નિર્માણ માટે સક્ષમ સત્તાધિકારી પાસેથી મેળવવામાં આવેલ નકશો અને મંજૂરી પર્યાવરણ સંરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૮૬ની જોગવાઈઓના ભંગમાં છે અને સંબંધિત સત્તાધિકારીએ મનન–વિચાર કર્યા વિના અને સંબંધિત સામગ્રી પર વિચારણા કર્યા વિના પરવાનગી આપી છે; અને (૩) મોટા પ્રમાણમાં રેતીના ટેકરા અસ્તિત્વમાં હોવાથી, હોટલનું નિર્માણ અંતે દરિયાકાંઠાના વિસ્તારમાં અપરિવર્તનીય પર્યાવરણીય નુકસાન તરફ દોરી જશે.

વડી અદાલતેહાઈકોર્ટે રેતીના ટેકરાવાળા અખંડ સમુદ્રકિનારાના પર્યાવરણ અને પરિસ્થિતિતંત્રનું જતન તથા સંરક્ષણ અને રાજ્યના આર્થિક વિકાસ માટે હોટલો અને હોલીડે રિસોર્ટોના વિકાસ — આ બંને વચ્ચે સંતુલનનો અભિગમ અપનાવ્યો. તેણે (૧) પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયની મંજૂરી; (૨) નિષ્ણાત સમિતિની ભલામણો, જેમાં હોટેલ યોજનાની ભલામણ કરવામાં આવી હતી અને દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે હાલના રેતીના ટેકરાઓને ખલેલ પહોંચશે નહીં; (૩) વિવિધ સત્તાધિકારીઓ દ્વારા કરાયેલ અનેક નિરીક્ષણો અને આ હકીકત કે ચીફ ટાઉન પ્લાનરે પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયને પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો, જેમાં જણાવાયું હતું કે હોટેલના બાંધકામથી રેતીના ટેકરાઓ પર અસર પડશે નહીં; અને (૪) વિજ્ઞાન અને તકનીકી નિયામક દ્વારા રજૂ કરાયેલ અહેવાલ — આ બાબતો ધ્યાનમાં લીધી. તે આ નિષ્કર્ષે પહોંચી કે યોગ્ય સત્તાધિકારીએ સંબંધિત અને પ્રસંગોપાત સામગ્રીના વિચાર પછી હોટેલના બાંધકામ માટે પરવાનગી આપી હતી અને રિટ અરજદારે આવી પરવાનગી આપવાના મુદ્દે કોઈ ગેરકાયદેસરતા સાબિત કરવામાં નિષ્ફળતા અનુભવી હતી. તેણે એવો નિષ્કર્ષ નોંધ્યો કે રાજ્યના સત્તાધિકારીઓ તેમજ કેન્દ્રીય સરકારને કિનારારેખાથી ૨૦૦ મીટરની પટ્ટી સુધી રેતીના ટેકરાઓની રચનાના અસ્તિત્વની જાણ હતી, જ્યાં કોઈ બાંધકામની પરવાનગી નથી, અને જણાવેલ ૨૦૦ મીટરની પટ્ટીની બહાર, જેના અંદર હોટેલ કોમ્પ્લેક્ષ બાંધવાની દરખાસ્ત હતી, તે વિસ્તાર

સીઆરઝેડ ૩ શ્રેણીમાં આવે છે અને તેથી તે વિસ્તારમાં હોટેલના બાંધકામ પર કોઈ પ્રતિબંધ નથી. પરિણામે, વડી અદાલતેહાઇકોર્ટે ગોવા ફાઉન્ડેશન દ્વારા દાખલ કરાયેલ રિટ અરજી ફગાવી દીધી.

વડી અદાલતના ચુકાદા વિરુદ્ધ આ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અપીલ કરવામાં આવી હતી. આ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અપીલ બાકી રહેલી દરમિયાન નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફી પાસેથી એક અહેવાલ મેળવવામાં આવ્યો હતો. આ અહેવાલના લેખક એવા બે વૈજ્ઞાનિકો ગોવા સ્ટેટ કમિટી ફૉર કોસ્ટલ એન્વાયરમેન્ટના સભ્યો હતા. તેમણે તેમના અગાઉના અહેવાલોમાં હોટેલની યોજનાને મંજૂરી આપવા અંગે કોઈ વાંધો ઉઠાવ્યો ન હતો. જોકે, આ અનુસર્તી અહેવાલમાં તેમણે દર્શાવ્યું હતું કે હોટેલ માટે અપાયેલી મંજૂરીનો પરિણામ રેતીના ટેકરાઓના ધ્વંસરૂપે આવશે. આ અહેવાલના આધાર પર અપીલકર્તા તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ બાબત પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયને પુનર્વિચાર માટે પરત મોકલવામાં આવવી જોઈએ.

આ અપીલમાં વિચારણા માટેના પ્રશ્નો નીચે મુજબ છે:

૧. શું સામાવાળાના પક્ષમાં હોટેલ સંકુલ સ્થાપિત કરવા માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી આપતાં કોઈ નિયમ, વિનિયમ અથવા કાયદાનું કોઈ ઉલ્લંઘન થયું છે કે નહીં?

૨. શું વિવાદિત પ્લોટ પર હોટેલ કોમ્પ્લેક્સ માટે મંજૂરી આપવાથી તે વિસ્તારના પર્યાવરણ અને પર્યાવરણીય સંતુલનમાં ખલેલ પહોંચશે અને જો રેતીના ટેકરા ધરાવતો અખંડ બીચ હોય તો તેને વાસ્તવમાં નુકસાન પહોંચાડશે એવો નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે કોઈ પ્રામાણિક માહિતી અથવા સામગ્રી અસ્તિત્વમાં છે?

અપીલ ફગાવીને, અદાલતે

નિર્ણિત થયું: પટનાયક, જે., ન્યાયમૂર્તિ અનુસાર.

૧. વિવાદિત પ્લોટ સીઆરઝેડ ૩ શ્રેણીમાં આવેલો છે અને ગોવાના વિકાસ આયોજનમાં હોટેલ/બીચ રિસોર્ટના બાંધકામ દ્વારા વિકાસ માટે ઉપલબ્ધ હતો, જેને કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા યોગ્ય રીતે મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, અને પ્રશ્નાધીન પ્રવૃત્તિઓને ભારત સરકારની પ્રારંભિક જાહેરનામું હેઠળ પ્રતિબંધિત પ્રવૃત્તિ ગણાવી શકાય નહીં. [૫૧૯–ઈ–એફ]

૨. અપીલકર્તા કોઈપણ પ્રામાણિક સામગ્રીનો ઉલ્લેખ કરીને આ વાત સ્થાપિત કરવામાં સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળ ગયો છે કે સીઆરઝેડ સૂચનાની અથવા ગોવાના મંજૂર વ્યવસ્થાપન યોજનાની કોઈ જોગવાઈનું ઉલ્લંઘન થયું છે, તેમજ ભારત સરકાર દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવામાં આવેલ હુકમમાં અથવા આવી પર્યાવરણીય મંજૂરીના આધારે યોજનાને મંજૂરી આપતા રાજ્ય સત્તાધિકારીઓના હુકમમાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા નથી. [૫૨૦–એફ]

૩. પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે, પર્યાવરણ સંરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩(૧) અને કલમ ૩(૨)(૫) તેમજ પર્યાવરણ સંરક્ષણ નિયમો, ૧૯૮૬ ના નિયમ ૫(૩)(ડી) હેઠળ પ્રાપ્ત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને, તા. ૧૯મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૧ના રોજ જાહેરનામું બહાર પાડ્યું હતું, જેના દ્વારા તટીય પટ્ટાઓને કોસ્ટલ રેગ્યુલેશન ઝોન (સીઆરઝેડ) તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા અને સીઆરઝેડમાં પ્રવૃત્તિઓનું નિયમન કરવામાં આવ્યું. ઉપરોક્ત જાહેરનામાના પરિછેદ ૨ માં અમુક પ્રવૃત્તિઓને સીઆરઝેડની અંદર પ્રતિબંધિત પ્રવૃત્તિઓ તરીકે જાહેર કરવામાં આવી છે. પરિછેદ ૩ માં એવી જોગવાઈ છે કે પરિછેદ ૨ માં પ્રતિબંધિત ઠેરવવામાં આવેલી પ્રવૃત્તિઓ સિવાયની બધી અન્ય પ્રવૃત્તિઓનું, દર્શાવ્યા મુજબ, તે પરિછેદ હેઠળ નિયમન કરવામાં આવશે. દેશમાં આવેલા તટીય પટ્ટાઓને ત્રણ વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા છે, એટલે કે સીઆરઝેડ-૧, સીઆરઝેડ-૧૧, અને સીઆરઝેડ-૧૧૧. જાહેરનામાના પરિછેદ ૬ માં પ્રવૃત્તિઓના નિયમન માટેના માપદંડો નક્કી કરવામાં આવ્યા છે અને સીઆરઝેડ-૧ અંગે સ્પષ્ટપણે એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે હાઇ ટાઇડ લાઇનથી ૫૦૦ મીટરની અંદર કોઈ નવું બાંધકામ કરવાની પરવાનગી આપવામાં નહીં આવે અને લો ટાઇડ લાઇન તથા હાઇ ટાઇડ લાઇન વચ્ચે, ૨(૧૨) હેઠળ સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવેલી બાબતો સિવાય, કોઈ બાંધકામ પ્રવૃત્તિને પરવાનગી આપવામાં નહીં આવે. પરંતુક દ્વારા, દવાખાનાં, શાળાઓ, જાહેર વરસાદી આશ્રયસ્થાનો, સામુદાયિક શૌચાલયો, પુલો, જેટ્ટીઓ, પાણી પુરવઠો, ગટરનિકાસ અને ગંદાપાણી નિકાલ વગેરે જેવા કેટલાક બાંધકામોને પરવાનગી

આપવામાં આવી છે. સીઆરઝેડ–૧૧૧ હેઠળ, હાઈ ટાઇડ લાઈનથી ૨૦૦ મીટર સુધીનો વિસ્તાર નો ડેવલપમેન્ટ ઝોન તરીકે અનામત રાખવાનો છે. પરંતુ સીઆરઝેડ–૧૧૧ ના નિર્ધારિત વિસ્તારોમાં હાઈ ટાઇડ લાઈનથી ૨૦૦ મીટર અને ૫૦૦ મીટર વચ્ચે આવેલા ખાલી પ્લોટોના વિકાસને, પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયની પૂર્વ મંજૂરીથી, પરિશિષ્ટ–૨ માં નિર્ધારિત માર્ગદર્શિકાઓમાં મૂકાયેલ શરતોને આધીન રહીને, હોટેલ્સ/બીચ રિસોર્ટ્સના બાંધકામ માટે પરવાનગી આપવામાં આવે છે. (૫૧૫–એફ–એચ; ૫૧૬–એ–ડી)

૪. ભારત સરકાર દ્વારા જાહેર કરાયેલ મુખ્ય સૂચના હેઠળ, તે પ્રમાણે તટીય રાજ્યો અને કેન્દ્રીય શાસિત પ્રદેશના વહીવટીતંત્રને સૂચનાની તારીખથી એક વર્ષની અંદર, સંબંધિત પ્રદેશોની અંદરના નિયંત્રિત ઝોન ક્ષેત્રોની ઓળખ અને સ્પષ્ટતા કરતી તટીય ઝોન વ્યવસ્થાપન યોજના, મુખ્ય સૂચનામાં સમાયેલ માર્ગદર્શિકાઓ અનુસાર, તૈયાર કરવાની ફરજ પાડવામાં આવી હતી અને તેવી યોજનાઓ ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા, ફેરફારો સાથે અથવા વગર, મંજૂર થવાની હતી. ભારત સંઘની સૂચનામાં વધુમાં એમ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યુંઠેરવવામાં આવેલ છે કે મંજૂર થયેલી વ્યવસ્થાપન યોજનાના ઢાંચાની અંદર, નિયંત્રિત ઝોનની અંદરના તમામ વિકાસકાર્યો અને પ્રવૃત્તિઓ, પ્રતિબંધિત પ્રવૃત્તિઓ તથા જે માટે ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયની પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક હતી તેવી પ્રવૃત્તિઓ સિવાય, રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિયમિત થવાની

હતી. ગોવા રાજ્યની તટીય ઝોન વ્યવસ્થાપન યોજના ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા ૨૭મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૬ના રોજ, પત્રમાં ઉલ્લેખિત કેટલીક શરતો સાથે, મંજૂર કરવામાં આવી હતી અને આ મંજૂરી ૧૯૯૧ની સીઆરઝેડ સૂચનાની કલમ ૩(૩)(૧) હેઠળ કેન્દ્રીય સરકારને સોંપવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને આપવામાં આવી હોવાનું દર્શાવે છે. ગોવા રાજ્યમાં, જ્યાં સુધી કેનકોના તાલુકાનો પ્રશ્ન છે, જેમાં સામાવાળાનું પ્રસ્તાવિત હોટેલ આવેલું છે, ત્યાં સમગ્ર કેનકોના તાલુકાને સીઆરઝેડ ૧ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો છે, સિવાય વસાહતી વિસ્તાર, જેને સીઆરઝેડ ૩ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો છે; અને નાગોરસેમ વિસ્તારમાં સમગ્ર વિસ્તાર સીઆરઝેડ ૧ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો છે, સિવાય વસાહતી વિસ્તાર, જેને સીઆરઝેડ ૩ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો છે. રાજ્ય સરકારે ભારત સરકારને સોંપેલા વિવિધ અહેવાલો મુજબ તેમજ ભારત સંઘે તેના પોતાના વૈજ્ઞાનિકો મારફતે મેળવેલા અહેવાલો મુજબ, જ્યાં હોટેલના બાંધકામ માટે પરવાનગી આપવામાં આવી છે તે વિસ્તારમાં મંદિરો, શાળાઓ વગેરે જેવી ઘણી વસાહતો અને નિર્મિત માળખાઓ ઉપલબ્ધ છે અને જમીનનો પ્લોટ ભરતીની સર્વોચ્ચ સપાટીથી ૨૦૦ મીટરથી આગળ આવેલો છે. ઉપરોક્ત ભારત સરકાર દ્વારા જાહેર કરાયેલી સીઆરઝેડ સૂચના તેમજ ગોવા રાજ્યની મંજૂર થયેલી તટીય ઝોન વ્યવસ્થાપન યોજના પર નજર કરતાં એવું કહી શકાય નહીં કે કોઈ જોગવાઈનું ઉલ્લંઘન થયું છે, અને

જમીન પર હોટેલના બાંધકામને મંજૂરી આપીને સત્તાધિકારીઓએ કોઈ પ્રતિબંધિત પ્રવૃત્તિઓને મંજૂરી આપી છે. [૫૧૬–જી–એચ; ૫૧૭–એ–ઈ)

૫. નોંધપર રહેલી સામગ્રી પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રસ્તાવિત બાંધકામનો વિસ્તાર વસાહત વિસ્તાર તરીકે નિર્દિષ્ટ છે અને ગોવાના મંજૂર તટીય ક્ષેત્ર વ્યવસ્થાપન આયોજનમાં તેને સીઆરઝેડ ૩ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો છે. હોટેલના બાંધકામ માટેનો પ્રસ્તાવ મંત્રાલય દ્વારા સંપૂર્ણપણે પરખવામાં આવ્યો હતો, જેમાં તે સ્થળની મુલાકાતનો પણ સમાવેશ થતો હતો જ્યાં હોટેલનું બાંધકામ પ્રસ્તાવિત છે તેમજ રેતીના ટેકરીઓનું પણ નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું, અને પ્રકલ્પનું બાંધકામ રેતીના ટેકરીઓ પર નથી તેની ખાતરી થયા પછી જ સંઘના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા પ્રકલ્પને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. [૫૧૭–એફ–એચ)

૬~ અપીલકર્તા–ગોવા ફાઉન્ડેશને પર્યાવરણ સત્તાધિકારીઓ સમક્ષ પોતાની આપત્તિઓ રજૂ કરી હતી અને પર્યાવરણીય મંજૂરી ન આપવા વિનંતી કરી હતી; આવી આપત્તિઓને કારણે જ પર્યાવરણ અને વન વિભાગે પોતાના સ્રોતો સહિત વિવિધ સ્રોતોમાંથી અહેવાલો મેળવવામાં પૂરતી કાળજી લીધી હતી અને ત્યારબાદ અંતે એ નિષ્કર્ષે પહોંચ્યો હતો કે તે સ્થળે હોટેલ પ્રકલ્પને ઊભું થવા દેવા સામે સંભવતઃ કોઈ આપત્તિ રહી શકે નહીં, ખાસ કરીને જ્યારે તે વિસ્તારમાં અગાઉથી અનેક વસાહતો અને માળખાઓ અસ્તિત્વમાં હતા.

આ સામગ્રીના સમૂહના આધારે અને હોટેલ પ્રકલ્પને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાના વિરોધમાં અપીલકર્તાએ આપત્તિ ઉઠાવ્યા પછી જ આ સામગ્રી મેળવવામાં આવી હોવાના સંજોગોમાં, જ્યારે કેન્દ્રીય સરકારે પર્યાવરણીય મંજૂરી મંજૂર કરી, ત્યારે મંજૂરી આપવાના ઉક્ત નિર્ણયમાં કોઈ ખામી નથી, તેમજ એવું પણ કહી શકાય નહીં કે સક્ષમ સત્તાધિકારીએ આપેલું નિષ્કર્ષ કોઈ સંબંધિત અને પ્રાસંગિક સામગ્રીના અમૂલવણી વિના આધારિત છે. વિપરીત રીતે, કેન્દ્રીય સરકારે ગોવા સરકારના સત્તાધિકારીઓ પાસેથી અહેવાલો મેળવવામાં યથોચિત કાળજી લીધી હતી તેમજ હોટેલ પ્રકલ્પને મંજૂરી આપવા યોગ્યતા અંગે સ્થળ પર નિરીક્ષણ કરી અહેવાલ આપવા પોતાના વૈજ્ઞાનિકોને પણ મોકલ્યા હતા. [૫૧૯–બી–ઈ].

–

૭. અપીલકર્તા દ્વારા પ્રાપ્ત નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીનો અનુવર્તી અહેવાલ, પર્યાવરણ સત્તાધિકારીઓનો નિષ્કર્ષ અને તેના અનુસંધાનમાં પ્રકલ્પને અપાયેલી મંજૂરી સંબંધિત સામગ્રીની અવગણના પર આધારિત છે અથવા કોઈ મહત્વપૂર્ણ સામગ્રીને અવગણીને આપવામાં આવી છે, અને તેથી પુનર્વિચાર આવશ્યક છે, એવો નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે વિચારાધીન ગણાવી શકાય તેમ નથી; વિશેષ કરીને જ્યારે હોટેલ પ્રકલ્પના બાંધકામના ઢાંચાગત કામો પૂર્ણતાની નજીક છે. આ અદાલતમાં મામલો બાકી હતો તે દરમિયાન, ગોવા ફાઉન્ડેશને નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ

ઑફ ઓશનોગ્રાફીના નિયામકને પત્ર લખી, આ અદાલતમાં ગોવા ફાઉન્ડેશનની બાકી અપીલ સંબંધે કેટલીક સ્પષ્ટતા અને ટિપ્પણીઓ માંગી હતી, અને તે જ સંદર્ભમાં નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીએ અહેવાલ આપ્યો હતો. નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીના બે વૈજ્ઞાનિકો, જેઓ આ અહેવાલના લેખકો હતા, ગોવા સ્ટેટ કમિટી ફોર કોસ્ટલ એન્વાયરમેન્ટના સભ્યો હતા અને તેઓ મંજૂર કરાયેલ યોજનાના હસ્તાક્ષરીઓ હતા, અને તેમણે ક્યારેય ઉપરોક્ત મંજૂર યોજનાનો વિરોધ કર્યો નહોતો, છતાં હવે તેઓ દર્શાવે છે કે હોટેલ માટે અપાયેલી પરવાનગીનો પરિણામ રેતીના ટેકરાઓના ધ્વંસમાં આવશે. નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીનો વર્તમાન અહેવાલ, જો ગોવા ફાઉન્ડેશનના પત્ર સાથે વાંચવામાં આવે, તો નિર્વિવાદ રીતે દર્શાવે છે કે ગોવા ફાઉન્ડેશને પર્યાવરણ અને વન વિભાગ દ્વારા અપાયેલી પર્યાવરણીય મંજૂરીને રદબાતલ કરવા માટે જ આ અહેવાલ મેળવ્યો હતો. આવા અહેવાલના આધારે, મામલાને પર્યાવરણ અને વન વિભાગને અગાઉ અપાયેલી તેમની મંજૂરીના પુનર્વિચાર માટે પરત મોકલવાની પ્રાર્થના મંજૂર કરી શકાય નહીં.

(૫૨૦–ડી, ઇ; ૫૧૯–જી–એચ; ૫૨૦–એ–ડી)

પીપલ યુનાઈટેડ ફોર બેટર લિવિંગ ઈન કલકત્તા–પબ્લિક અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઑફ વેસ્ટ બેંગોલ અને અન્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૯૩)

કલકત્તા ૨૧૫ તથા ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ ફોર એન્વાયરો–લિગલ એક્શન વિ. યુનિયન ઑફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, (૧૯૯૬) ૫ એસ.સી.સી. ૨૮૧, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

બેનર્જી, ન્યાયાધીશ અનુસાર (પૂરક)

૧. પ્રસ્તાવિત બાંધકામ માટે મંજૂરી આપવાની અરજીની કાયદેસરની સંસ્થાઓ દ્વારા, જેમાં રાજ્ય પર્યાવરણ વિભાગ તથા ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને કુદરતી સંપદા મંત્રાલયનો પણ સમાવેશ થાય છે, છાનબીન કરવામાં આવી હતી. હકીકતમાં, ભારત સરકારે દેશના બે અતિ પ્રતિષ્ઠિત વૈજ્ઞાનિકોના વિશેષ અહેવાલ મેળવી આ મુદ્દાનું પરીક્ષણ કર્યું હતું. ભારત સરકાર દ્વારા પ્રાપ્ત અહેવાલ સંબંધિત સ્થળની વાસ્તવિક અને વિશિષ્ટ ચકાસણી પર આધારિત હતો અને કેન્દ્ર સરકારની મંજૂરીના આધારે જ રાજ્ય સરકારે વિકાસ અને પર્યાવરણ વચ્ચે સંતુલન જળવાઈ રહે તે હેતુસર આ મુદ્દાનો પણ વિચાર કરીને, યથોચિત વિચારવિમર્શ પછી મંજૂરી આપી હતી. આ વિસ્તાર સી.આર.ઝેડ.–૩ માં આવેલ છે અને સી.આર.ઝેડ.–૧ માં નથી. સરકારની મંજૂરી તથા પર્યાવરણ મંત્રાલયની અનુમતિ — બંને, કેન્દ્ર તથા રાજ્ય સરકારોએ, તે જ આધારે કાર્યવાહી કરી છે અને તેને સી.આર.ઝેડ.–૩ સિવાયના અન્ય કિનારાપટ્ટી–ક્ષેત્રના લક્ષણો દર્શાવે એવું કોઈ વિરુદ્ધ પુરાવું ઉપલબ્ધ નથી. [૫૨૭–ડી–ઈ; ૫૨૯–ડી–ઈ]

–

૨. સામાન્ય અંગ્રેજી પ્રયોગમાં "રેત"નો અર્થ નિશ્ચિતપણે એવો થાય છે અને તેમાં 'સમુદ્રકિનારાના ભાગો, નદીપાટા તથા રણપ્રદેશોમાં આવરણરૂપે મળતા અને સિલિકા ધરાવતા ખડકોના ઘસાઈ જવાથી ઉત્પન્ન થયેલા સૂક્ષ્મ ખંડો'નો સમાવેશ થાય છે. તે ઘર્ષણથી અથવા જૂના મૂળ કે સ્ત્રોતરૂપ ખડકોના વિખંડનથી ઉત્પન્ન થતું પદાર્થ છે. સ્વીકાર્ય છે કે રેતીના ટેકરા વિવાદિત વિસ્તારને સૌંદર્ય આપે છે અને પ્રકૃતિની કૃપા તે ટેકરાઓમાં સુંદર રીતે પ્રગટ થાય છે, પરંતુ નોંધવાનું એ છે કે રેતનો ઉપયોગ વાણિજ્યિક હેતુઓ માટે પણ થાય છે; તેમ છતાં, તે વાણિજ્યિક વસ્તુ બની શકે છે એ હકીકત અંગે રજૂઆતો દરમિયાન કોઈપણ પક્ષે વિશેષ વિચારવિમર્શ કર્યો નથી. રેતીના ટેકરાઓમાં પરિવર્તન કે તેમની ભૌતિક, જૈવિક અને ભૂગર્ભીય લક્ષણોમાં ફેરફાર થયો હોવાનું કોઈ પુરાવું ઉપલબ્ધ નથી, એ બાબતનો પણ ઉલ્લેખ કરી તેને ધ્યાનમાં લેવાય તે જરૂરી છે. રેતીના ટેકરાવાળા વિસ્તારની પવનની દિશાના નીચેના ભાગમાં સૂક્ષ્મ હવામાન પર થતી અસર અને તેના પરિણામરૂપ પ્રભાવ અંગે પણ એવો કોઈ પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો નથી કે જેના આધારે યોજનાસંદર્ભે કોઈ પ્રતિકૂલ નિષ્કર્ષ નોંધવામાં આવે. વનસ્પતિ, ઉપરની માટી અથવા ભૂઆકારલક્ષી વિશેષતાઓને થયેલા પરિણામરૂપ નુકસાન અંગે તો અણુમાત્ર પુરાવું પણ ઉપલબ્ધ નથી; તેમજ વિવાદિત વિસ્તારની હાલની વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિના નાશ અંગે પણ કોઈ પુરાવો નથી.

આવી યોજના થવા પામે તો કઈ વનસ્પતિની જાતિઓ જોખમમાં મુકાઈ શકે તે અંગે પણ કોઈ વિગતો ઉપલબ્ધ નથી. સામાવાળાઓએ હાલના રેતીના ટેકરાઓને અખંડ રાખવાની ખાતરી અથવા બાંહેધરી આપી છે. નિખાલસપણે રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે હકીકતમાં યોજનામાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે અને નવી સુધારેલ યોજનામાં રેતીના ટેકરાઓનું જતન રાખવામાં આવ્યું છે, કારણ કે સમગ્ર પરિસ્થિતિની મૂલવણી કરતાં એવો અભિપ્રાય થયો છે કે અન્યથા તે ટેકરાઓ હોટેલ અથવા સમુદ્રકાંઠાના આરામસ્થળના સૌંદર્યમાં વધારો કરશે. ૧૫૨૪–ઈ; ૫૨૭–જી–એચ; ૫૨૮–૮–સી, એફ.આઇ. કોન્સાઇઝ ઑક્સફર્ડ શબ્દકોશ:

મેકગ્રો–હિલ એન્સાયક્લોપીડિયા ઑફ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી, ૬મી આવૃત્તિ અને ન્યુ એન્સાયક્લોપીડિયા બ્રિટાનિકા, ખંડ ૧૦, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૩. નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીના બે વૈજ્ઞાનિકો તે સમિતિના સભ્યો હતા, જેણે આ મુદ્દાના પર્યાવરણીય પાસાની તપાસ કરી હતી અને સંતોષ પામ્યા બાદ તથા પર્યાવરણ પર કોઈ પ્રતિકૂળ અસર ન હોવાને કારણે, સમિતિએ ત્યારબાદ ભિન્ન પ્રકારનો અહેવાલ આપનાર તે બંને સહિત તમામ સભ્યોની મંજૂરીના ચિહ્નરૂપ હસ્તાક્ષરો નોંધ્યા પછી, તે જ બાબતની ભલામણ કરી હતી. નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીના

ઉક્ત પુનઃઅનુદાન સંબંધિત અહેવાલને કેટલી વિશ્વસનીયતા અપાવવી તે અંગે અદાલત પોતાની શંકા અનામત રાખે છે. સ્વીકાર્ય રીતે, અસરગ્રસ્તતા માત્ર કલ્પિત વિચાર હોઈ શકે તેમ નથી, પરંતુ તે માટે આધારરૂપ દ્દઢ સામગ્રી હોવી આવશ્યક છે. દુર્ભાગ્યવશ, પ્રશ્નસ્થળ વિસ્તારમાં જૈવવિવિધતામાં થયેલા ફેરફારના કારણે પર્યાવરણીય સમતુલનમાં ખલેલ પડી હોવા અંગે કોઈ નિષ્કર્ષે પહોંચવા માટે આ બાબતમાં કોઈ દ્દઢ પુરાવો કે કોઈપણ પુરાવો ઉપલબ્ધ નથી; વિપરીત રીતે, નોંધપોથી તો અન્યથા સૂચવે છે. (૫૨૭–એફ, ૫૨૮–ડી)

૪. યદ્યપિ એ સત્ય છે કે પ્રકૃતિનું વિનાશ એક નિશ્ચિત હદ પછી પ્રકૃતિ સહન કરતી નથી અને તેનો પ્રતિકૂલ પ્રતિફળ નિશ્ચિતરૂપે ભોગવવું પડે છે, ભલે તે વર્તમાનમાં તરત અનુભૂતિમાં ન આવે, અને વર્તમાનકાળનું સમાજ ભાવિ પેઢી પ્રત્યે એવી જવાબદારી ધરાવે છે કે તેમને સ્વચ્છ પર્યાવરણમાં સામાન્ય શ્વાસોચ્છ્વાસ અને જીવન જીવવાની તક મળી રહે, છતાં માત્ર એટલા પરથી જ તમામ યોજનાઓ રોકી દેવાય એવો અર્થ નીકળતો નથી અને એવો નિષ્કર્ષ અનુસૂચિત થતો નથી. (૫૨૨–બી)

૫. પર્યાવરણનું સંરક્ષણ નિશ્ચિતપણે આવશ્યક છે; તેમ છતાં, આ જ બાબત આવશ્યક છે. દરિયાકાંઠા વિસ્તારનું સંરક્ષણ નિશ્ચિતપણે કરવું જ પડશે, પરંતુ તે વિસ્તારમાં વિકાસને પણ કોઈ રીતે નિંદનીય ગણાવી શકાય નહીં, શરતે કે પર્યાવરણનું અવમૂલ્યન ન થતું હોય. હકનો રેકોર્ડમાં વિવાદિત

વિસ્તારને બીચ રિસોર્ટ તરીકે નોંધવામાં આવ્યો છે અને સ્વીકાર્ય રીતે ત્યાં વસાહત પણ છે; હકીકતમાં, વિવાદિત વિસ્તારમાં આજે પણ વસવાટ અસ્તિત્વમાં છે. એવું નથી કે અત્યાર સુધી અસ્પર્શિત રહેલો દરિયાકાંઠાનો વિસ્તાર બગાડવામાં આવી રહ્યો છે; હાલમાં પણ ત્યાં માનવીય વસાહત દ્વારા કબજો કરાયેલો છે. (પ૨૮–જી–એચ; પ૨૯–એ–બી)

પીપલ યુનાઈટેડ ફૉર બેટર લિવિંગ ઈન કલકત્તા – પબ્લિક અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઑફ વેસ્ટ બંગાલ, એ.આઈ.આર. (૧૯૯૩) કલકત્તા ૨૧૫, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૬. કારણ કે દરેક દરિયાકિનારો તેના આકાર–પ્રકારમાં ભિન્ન છે, તેથી તેના સંચાલન માટે પણ કોઈ નિશ્ચિત સૂત્ર હોઈ શકે નહીં. ગોવાનો કાંઠાક્ષેત્ર પ્રકૃતિના અનુગ્રહની ઉપલબ્ધિને કારણે પર્યટકોને આકર્ષે છે, પરંતુ તાજેતરમાં વિકસતી આ પર્યટન ઉદ્યોગના વિકાસ માટે માળખાકીય સુવિધાઓ પણ આવશ્યક છે, જો કે, સંબંધિત વિસ્તારમાં પર્યાવરણ પર કોઈ કાયમી પ્રતિકૂળ અસર થતી ન હોય તે શરતે. અભિલેખો દર્શાવે છે કે પર્યાવરણ પર અસર થવાનો પ્રશ્ન, ભલે તે કાયમી હોય કે અસ્થાયી, વર્તમાન પ્રાસંગિક તથ્યોમાં ઉભો થતો નથી અને ઉભો થઈ પણ શકતો નથી. પર્યાવરણ એટલે સૌંદર્ય, પર્યાવરણ એટલે આપણું જીવનાધાર; તેથી જો તે નષ્ટ થાય, તો માનવજાતિ પણ નષ્ટ થઈ જશે, આજે નહીં તો કાલે, પરંતુ નિશ્ચિતપણે એકાદ–બે દિવસ પછી. (પ૨૯–ડી–એફ)

૭. તેથી, બાંધકામ થવા પામે તેવી સ્થિતિમાં પર્યાવરણનું અધોપતન થાય છે કે કેમ, તે મુદ્દે અભિલેખો સ્પષ્ટપણે નકારાત્મક રીતે દર્શાવે છે. પર્યાવરણવિદો પણ નકારાત્મક મત વ્યક્ત કરે છે. પરિસ્થિતિજન્ય તથ્યોમાં આ અદાલત દ્ધારા આ યોજનાને અવરોધવું સમર્થનીય ગણાય નહીં. (૫૨૯–જી)

દીવાની અપીલી અધિકારક્ષેત્ર: દીવાની અપીલ ક્રમાંકસિવિલ અપીલ નં. ૪૦૧ of ૨૦૦૦, બોમ્બે વડી અદાલતના રિટ અરજી ક્રમાંક ૪૫૯૪ of ૧૯૯૯ માં તા. ૮.૧૦.૯૯ ના ચુકાદા અને હુકમમાંથી

અપીલકર્તા તરફથી વ્યક્તિગત રીતે હાજર:

પી. ચિદમ્બરમ, અને આઈ.એમ. છાગલા, નીના ગુપ્તા, રણજીત કુમાર, સુશ્રી અર્પિતા શર્મા, સુશ્રી જયા અને વિનીત કુમાર સામાવાળાઓ તરફથી.

–

મુકુલ રોહતગી, સુશ્રી એ. સુભાષિની, અશોક ભાન અને એસ.કે. દ્ધિવેદી ગોવા રાજ્ય તરફથી.

અદાલતના ચુકાદાઓ નીચે મુજબ પ્રગટ કરવામાં આવ્યા હતા દ્ધારા

જી.બી. પટ્ટનાયક, જેએ.

૧. ગોવા ફાઉન્ડેશન દ્વારા કરવામાં આવેલી આ અપીલ, બોમ્બે વડી અદાલતના તા. ૮મી ઑક્ટોબર, ૧૯૯૯ના તે ચૂકાદા વિરુદ્ધ નિર્દેશિત છે, જેમાં અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી રિટ અરજી ફગાવી દેવામાં આવી હતી. શરૂઆતમાં, અપીલ વકીલ મારફતે દાખલ કરવામાં આવી હતી, પરંતુ પછી હાજર રહેલા વકીલે પોતાની હાજરી પાછી ખેંચી લેતાં, અપીલની દલીલ ગોવા ફાઉન્ડેશનના સચિવ ડૉ. ક્લૉડ અલ્વારેસ દ્વારા કરવામાં આવી. અપીલકર્તાએ વડી અદાલત સમક્ષ જનહિત અરજી તરીકે રિટ અરજી દાખલ કરી હતી અને ગોવાના તાલુકા–કાનકોના, પાલોલેમ, નાગોર્સેમ વિસ્તારમાં આવેલી જમીનના એક ખંડ પર હોટેલના બાંધકામ અંગે, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, એ આધારે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો કે વિવાદિત જમીન સીઆરઝેડ–૧ની હદમાં આવે છે અને તેથી તે જ જમીનખંડ પર કોઈપણ બાંધકામ કરવાની પરવાનગી નથી. વધુમાં એવો પણ દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે આવા બાંધકામ માટે સક્ષમ સત્તાધિકારી પાસેથી મેળવાયેલ નકશો અને મંજૂરી, પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમની જોગવાઈઓના વિરોધમાં છે અને સંબંધિત સત્તાર્ધિકારીએ મનનો ઉપયોગ કયા વગર તથા સંબંધિત સામગ્રીનો વિચાર કર્યા વગર આવી પરવાનગી આપી છે, અને તેથી અદાલતે હોટેલિયર–દીક્ષા હોલ્ડિંગ્સ પ્રા. લિ.,ને વિવાદિત જમીનખંડ પર પ્રસ્તાવિત હોટેલનું બાંધકામ કરવાથી રોકતી પરમાદેશની રિટ જારી કરવી જોઈએ. વડી અદાલત સમક્ષ એવો પણ દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે ત્યાં મોટી

સંખ્યામાં રેતીના ટેકરા અસ્તિત્વમાં છે અને સામાવાળાને તે જમીનખંડ પર હોટેલ સંકુલ બાંધવાની પરવાનગી અપાશે તો અંતે દરિયાકાંઠાના ક્ષેત્રને અપરિવર્તનીય પર્યાવરણીય નુકસાન થશે અને તેથી અદાલતે આવા બાંધકામને રોકવું જોઈએ. વિવાદિત ચૂકાદામાં વડી અદાલતેહાઈકોર્ટે રેતીના ટેકરાવાળા અખંડિત દરિયાકિનારાના પર્યાવરણ અને પરિસ્થિતિ તંત્રને જાળવવા અને સંરક્ષિત રાખવાની આવશ્યકતા તથા રાજ્યના આર્થિક વિકાસ માટે હોટેલો અને રજાકાલીન રિસોર્ટોના વિકાસ વચ્ચેનું સંતુલન જાળવવાની ફરજ ધ્યાનમાં લીધી હતી. તેણે ટાઉન એન્ડ કન્ટ્રી પ્લાનિંગ અધિનિયમ, સીઆરઝેડ સૂચના, કોસ્ટલ ઝોન મેનેજમેન્ટ પ્લાન જેવા વિવિધ અધિનિયમો અને નિયમનો પણ વિચાર કર્યો હતો. તેણે પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયની તે મંજૂરીનો પણ વિચાર કર્યો હતો, જેના મુજબ વિવાદિત હોટેલ સંકુલ સીઆરઝેડ-૩માં આવે છે; અદાલતે નિષ્ણાત સમિતિની તે ભલામણોનો પણ વિચાર કર્યો હતો, જેમાં હોટેલ પ્રોજેક્ટને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવા ભલામણ કરવામાં આવી હતી અને જેમાં દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે હાલના રેતીના ટેકરાઓને કોઈપણ રીતે અડચણ પહોંચાડવામાં આવશે નહીં; તેમજ ગોવા ફાઉન્ડેશને પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય સમક્ષ વિવાદિત સ્થાન પર હોટેલના બાંધકામનો વાંધો ઉઠાવતી રજૂઆત કરી હતી તે હકીકતનો પણ વિચાર કર્યો હતો. વડી અદાલતેહાઈકોર્ટે વિવિધ સત્તાધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી અનેક સ્થળ તપાસો તથા મુખ્ય નગર આયોજનકર્તાએ પર્યાવરણ અને વન

મંત્રાલયને આપેલ અહેવાલનો પણ વિચાર કર્યો હતો, જેમાં જણાવાયું હતું કે હોટેલનું બાંધકામ રેતીના ટેકરાઓને અસર કરશે નહીં. વડી અદાલતને ગોવાના વિજ્ઞાન, ટેકનોલોજી અને પર્યાવરણના નિર્દેશક ડૉ. એન.પી.એસ. વર્ડે દ્વારા રજૂ કરાયેલા અહેવાલનું પણ અવલોકન કરવાનો અવસર મળ્યો હતો; તેમાં તેમણે સ્પષ્ટપણે દર્શાવ્યું હતું કે હોટેલ પ્રોજેક્ટ અખંડ દરિયાકિનારા પરિસ્થિતિ તંત્રમાં આવેલો છે, જ્યાં મોટાભાગે ધીમે ધીમે ઊંચ-નીચ ધરાવતો જમીનપ્રદેશ સ્થિર ટેકરીય વનસ્પતિથી આવરાયેલ છે, જેને કડક ટેકનિકલ અર્થમાં રેતીના ટેકરા તરીકે વર્ગીકૃત કરી શકાય; તેમ છતાં તેમનું એવું પણ મત હતું કે જો આવો ટેકનિકલ અભિગમ અપનાવવામાં આવે તો ગોવાના દરિયાકિનારે કદી કોઈ વિકાસ શક્ય નહીં બને. પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે પ્રસ્તાવિત હોટેલના સ્થળે રેતીના ટેકરા અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ તે પ્રશ્ન પર વિજ્ઞાન, ટેકનોલોજી અને પર્યાવરણ વિભાગના સચિવનું અભિપ્રાય પણ મેળવ્યું હતું. પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે પોતાના વૈજ્ઞાનિકોમાંના એક ડૉ. આર. વોરિયર ને તે સ્થળે મોકલ્યા હતા જ્યાં હોટેલ સંકુલ ઊભું થવાનું હતું અને ડૉ. વોરિયરે તા. ૧૬મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૭ના રોજ પોતાની સ્થળ તપાસનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો અને તે પછી જ મંત્રાલયે તા. ૯મી ઑક્ટોબર, ૧૯૭૭ના રોજ મંજૂરી આપી હતી. પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય પાસેથી આવી મંજૂરી પ્રાપ્ત થયા બાદ, કાનકોના નગરપાલિકા પરિષદે તા. ૧૬.૦૧.૧૯૯૮ના રોજ હોટેલના બાંધકામ માટે પરવાનો આપ્યો હતો. આ સામગ્રીના

સમૂહના આધારે અને જનહિત અરજીમાં અદાલતે અપનાવવાના અભિગમ સંબંધિત કાયદાનો અમલ કરતાં, વડી અદાલત આ નિષ્કર્ષે પહોંચી હતી કે યોગ્ય સત્તાધિકારીએ સંબંધિત અને પ્રાસંગિક સામગ્રીના વિચાર બાદ વિવાદિત સ્થળે હોટેલના બાંધકામ માટે પરવાનગી આપી છે અને રિટ અરજદારે આવી પરવાનગી આપવાની બાબતમાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળતા દર્શાવી છે. વડી અદાલતેહાઈકોર્ટે એવી નોંધ કરી હતી કે રાજ્ય સત્તાધિકારીઓ તેમજ કેન્દ્રીય સરકારને કિનારારેખાથી ૨૦૦ મીટર સુધીના પટ્ટામાં રેતીના ટેકરાની રચના અસ્તિત્વમાં હોવાની જાણ હતી, જ્યાં કોઈ બાંધકામની મંજૂરી નથી, અને તે ૨૦૦ મીટરના પટ્ટાથી આગળ, જ્યાં હોટેલ સંકુલ બાંધવાનો પ્રસ્તાવ છે તે વિસ્તાર સીઆરઝેડ ૩ શ્રેણીમાં આવે છે અને તેથી તે વિસ્તારમાં હોટેલના બાંધકામ પર કોઈ પ્રતિબંધ નથી. તે મુજબ, વડી અદાલતેહાઈકોર્ટે ગોવા ફાઉન્ડેશન દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી રિટ અરજી ફગાવી દીધી હતી.

૨. વડી અદાલતના આક્ષેપિત ચુકાદાને પડકારતા, ગોવા ફાઉન્ડેશનના સચિવ ડૉ. ક્લોડ અલ્વારેઝે જોરદાર રીતે દલીલ કરી કે ફાઉન્ડેશન દરિયાકાંઠાના ક્ષેત્રના પર્યાવરણ અને પર્યાવરણીય સમતોલનના સંરક્ષણ માટે પ્રતિબદ્ધ છે અને એ જ હેતુસર વડી અદાલતમાં રિટ અરજી કરવામાં આવી હતી, કારણ કે ફાઉન્ડેશનનું માનવું હતું કે વન અને પર્યાવરણ મંત્રાલય પાસેથી પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવામાં આવે તે

પહેલાં તથા નગરપાલિકા પરિષદે હોટેલના બાંધકામ માટેની યોજના મંજૂર કરે તે પહેલાં સંબંધિત સામગ્રી યોગ્ય સત્તાધિકારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી નહોતી. અપીલકર્તા મુજબ, પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩(૧) અને ૩(૨)(૫) તથા પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ ના નિયમ ૫(૩)(ડી) હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓના પ્રયોગમાં દરિયાકાંઠાના પટ્ટાઓને કોસ્ટલ રેગ્યુલેશન ઝોન (સંક્ષેપમાં સીઆરઝેડ) તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા હોવાથી, અને ઉચ્ચ જવાર રેખાથી ૫૦૦ મીટર સુધી આવેલા ઉક્ત સીઆરઝેડ વિસ્તારમાં ઉદ્યોગોની સ્થાપના અને વિસ્તરણ અંગે પ્રતિબંધો મૂકવામાં આવ્યા હોવાથી, સંબંધિત સત્તાધિકારીઓએ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપતાં તેમજ સામાવાળાને હોટેલ સમૂહ સ્થાપવા માટે પરવાનગી આપતાં ગંભીર ભૂલ કરી હતી. અપીલકર્તાએ વધુમાં રજૂ કર્યું કે અનેક અહેવાલોમાં રેતીનાં ટેકરાઓનું અસ્તિત્વ સ્વીકારવામાં આવ્યું હોવાથી, પ્રશ્નાધીન વિવાદિત વિસ્તારને શ્રેણી ૧ (સીઆરઝેડ ૧) તરીકે વર્ગીકૃત કરવો જોઈતો હતો, જેમાં નીચી જવાર રેખા અને ઉચ્ચ જવાર રેખા વચ્ચે ૨(૧૨) હેઠળ સૂચિબદ્ધ કરાયેલ બાબતો સિવાય કોઈપણ નવું બાંધકામ મંજૂર નથી; અને હોટેલ સમૂહ જ્યાં ઉભો થઈ રહ્યો છે તે જમીનને સીઆરઝેડ-૩ તરીકે વર્ગીકૃત કરતા કહેવાતા અહેવાલો પ્રેરિત છે અને જાણબૂઝીને સામાવાળાને હોટેલ સમૂહ સ્થાપવામાં મદદરૂપ થવા માટે તૈયાર કરાયા છે; તેથી, આ એવો યોગ્ય મામલો છે જેમાં આ અદાલતે નગરપાલિકા પરિષદ દ્વારા

અપાયેલી પરવાનગી અને ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા અપાયેલી પર્યાવરણીય મંજૂરી રદ કરીને હોટેલના બાંધકામ પર પ્રતિબંધ મૂકવો જોઈએ અથવા ઓછામાં ઓછું, ગોવા ફાઉન્ડેશને વડી અદાલતમાં રિટ અરજી દાખલ કર્યા પછી જે કેટલાક નવા આંકડા શોધ્યા છે, તેના વિચાર માટે આ બાબતને પુનર્વિચારાર્થે પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયના વિભાગને પરત મોકલવી જોઈએ.

૩. સામાવાળા તરફથી હાજર રહેલા વિદ્ધાન વકીલ શ્રી આઈ. એમ. છાગલાએ બીજી તરફ એવી દલીલ કરી કે વિકાસલક્ષી પ્રવૃત્તિઓ તેમજ પર્યાવરણ અને પરિસ્થિતિશાસ્ત્રના સંરક્ષણના પ્રશ્નોમાં, વિકાસ અને પર્યાવરણ વચ્ચે યોગ્ય સંતુલન સિદ્ધ થાય એવો અભિગમ અદાલતે અપનાવવો જોઈએ, જેથી બંને એકબીજાને અસર કર્યા વિના સહઅસ્તિત્વમાં રહી શકે, એવું આ અદાલતે અનેક કેસોમાં ઠરાવ્યું છે. આક્ષેપિત ચુકાદામાં વડી અદાલતેહાઈકોર્ટે ઉપરોક્ત દ્દષ્ટિકોણથી જ પ્રશ્નનો અભિગમ અપનાવ્યો હતો. હોટેલ ઉભી કરવાની યોજનાને મંજૂરી આપતા પહેલાં પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે જે સંબંધિત તમામ સામગ્રી પર વિચાર કર્યો હતો, તે બધું વડી અદાલતેહાઈકોર્ટે ધ્યાનમાં લીધું હતું અને આવી પર્યાવરણીય મંજૂરીના આધારે અંતે નગરપાલિકા પરિષદે હોટેલ બાંધકામ માટેની યોજના મંજૂર કરી હતી. તેમજ વડી અદાલત સમક્ષ એવો કોઈ વિરોધાભાસી પુરાવો રજૂ કરી શકાયો નહોતો, જેના આધારે કોઈ

પ્રતિકૂળ દૃષ્ટિ અપનાવી શકાય અથવા વડી અદાલત એ નિષ્કર્ષે આવી શકે કે સંબંધિત સત્તાધિકારીઓએ સંબંધિત અને પ્રાસંગિક સામગ્રી પર મનન કર્યું નહોતું અથવા યોજના માટેની મંજૂરી અને પર્યાવરણીય અનુમતિ કોઈ અયોગ્ય ઉપાયોથી મેળવવામાં આવી હતી. શ્રી છાગલાના જણાવ્યા મુજબ, સામાવાળાને યોજનાની આવશ્યક મંજૂરી મેળવવામાં લાંબા ૨૨ મહિના લાગ્યા હતા અને યોજનાની મંજૂરી મેળવવામાં થયેલા આવા વિલંબને કારણે હૉટેલ પ્રકલ્પ અમલમાં મૂકવા માટેના ખર્ચમાં પહેલેથી જ ભારે વધારો થયો છે. શ્રી છાગલાએ સૂચના આધારે વધુમાં રજૂ કર્યું કે હૉટેલનું માળખાકીય બાંધકામ લગભગ પૂર્ણ થઈ ગયું છે અને આટલા લાંબા સમય પછી મામલાને પુનર્વિચાર માટે પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયને પરત મોકલવાની અપીલકર્તાની દલીલ સ્વીકારવી સર્વથા અસમાનતાપૂર્ણ અને અનુચિત રહેશે. શ્રી છાગલાએ જુદા જુદા સમયે જુદી જુદી સત્તાઓ દ્વારા આપવામાં આવેલાં વિવિધ અહેવાલો પણ અમારી સમક્ષ રજૂ કર્યા હતા અને જ્યાં સુધી આ અદાલતમાં આ અપીલ લંબિત રહેતી વખતે ગોવા ફાઉન્ડેશને મેળવેલા નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીના અનુગામી અહેવાલનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં શ્રી છાગલા રજૂ કરે છે કે તેના બે સભ્યો એવી સમિતિના સભ્યો પણ હતા જેણે પર્યાવરણીય મંજૂરી આપી હતી અને તેથી આવા સ્વહિતપ્રેરિત અહેવાલને કોઈ વિંશ્વસનીયતા આપી શકાય નહી . જોકે પોતાના જવાબમાં ડૉ. ક્લોડ અલ્વારેઝે રજૂ કર્યું કે ફાઉન્ડેશનને આ મામલામાંઆ કેસમાં, પર્યાવરણ

ાટેના તેના પ્રયત્ન સિવાય, કોઈ સ્વહિતસંબંધી હિત નથી. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે પર્યાવરણીય મંજૂરીમાં ભાગીદાર રહેલા બે સભ્યોએ પોતે જ સૂચવ્યું હતું કે તેઓ મનન કર્યા વિના લેવામાં આવેલા નિર્ણયમાં માત્ર હસ્તાક્ષરકર્તા હતા, અને તેથી આ અદાલતમાં રજૂ કરાયેલ નૅશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીના અહેવાલને યોગ્ય વજન અપાવવું જોઈએ.

૪. ગોવા રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલ શ્રી મુકુલ રોહતગીએ જોરશોરથી રજૂ કર્યું કે પરવાનો મંજૂર કરવા માટે રાજ્ય સરકાર અને સંબંધિત સત્તાધિકારીઓએ માત્ર ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે હોટેલ સ્થાપવાના પ્રસ્તાવને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપ્યા બાદ જ કાર્યવાહી કરી હતી. શ્રી રોહતગીએ વધુમાં દલીલ કરી કે ગોવા જેવા રાજ્યમાં, જ્યાં રાજ્યની અર્થવ્યવસ્થા સંપૂર્ણપણે પર્યટન પર નિર્ભર છે, જો દરિયાકિનારે હોટેલો ઊભી થવા દેવામાં નહીં આવે, તો રાજ્યનો વિકાસ સંપૂર્ણપણે થંભી જશે. સાથે સાથે, વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે પર્યાવરણ અને પરિસ્થિતિ–તંત્રનું સંરક્ષણ થવું જ જોઈએ અને વર્તમાન કેસમાંહાલના કેસમાં સરકારે ઉપરોક્ત દૃષ્ટિકોણથી કાર્યવાહી કરી છે. શ્રી રોહતગીના જણાવ્યા મુજબ, પ્રસ્તાવિત સ્થળે હોટેલના બાંધકામ માટે પરવાનગી આપી શકાય કે નહીં તે તપાસવા અનેક નિરીક્ષણો કરવામાં આવ્યા હતા અને આવી પરવાનગી સીઆરઝેડ

જ પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ પ્રતિબંધો અને મર્યાદાઓનું ઉલ્લંઘન કરતી નથી તે બાબતે પૂર્ણ સંતોષ પ્રાપ્ત થયા બાદ રાજ્ય સત્તાધિકારીઓએ સામાવાળાને હોટેલ બાંધવા માટે પરવાનગી આપી હતી અને તેથી અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરાયેલી રિટ અરજીને નામંજૂર કરવામાં વડી અદાલત સંપૂર્ણપણે યોગ્ય હતી અને આ અદાલતે તે હુકમમાં હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈએ નહીં.

૫. ભારત સંઘ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે, લગભગ, ગોવા રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલે લીધેલ વલણનું પુનરોચ્ચાર કર્યો.

૬. પ્રતિસ્પર્ધી રજૂઆતોની સાચાશની કસોટી કરવા માટે રેકોર્ડ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીની અમે તપાસ કરીએ તે પહેલાં, પર્યાવરણ અને વિકાસ સંબંધિત આવા મુદ્દાઓમાં અદાલતનો અભિગમ દર્શાવતા એકાદ બે નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય ગણીએ છીએ. કલકત્તા વડી અદાલતેહાઇકોર્ટે પીપલ યુનાઈટેડ ફોર બેટર લિવિંગ ઈન કલકત્તા પબ્લિક વિ. સ્ટેટ ઑફ વેસ્ટ બંગાલ, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૩ કલ ૨૧૫, ના કેસમાં વેટલેન્ડ સંબંધિત સમાન પ્રશ્ન પર વિંચારવાનો અવસર પ્રાપ્ત કયો હતો અને વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ (યુ.સી. બેનર્જી, જે., ન્યાયમૂર્તિ, જેમ તે સમયે તેઓ હતા) એ આ નિષ્કર્ષે પહોંચ્યા હતા :

આ બાબતમાં કોઈ જ પ્રકારનો સંદેહ નથી કે પર્યાવરણના અધોગતિનો પ્રશ્ન નિશ્ચિતપણે એક સામાજિક સમસ્યા તરીકે ઓળખાવાનો છે અને વધતી જતી જાગૃતિને ધ્યાનમાં લેતાં તેમજ સમાજ પર આ સમસ્યાના પ્રભાવને જોતા, અદાલતોએ પણ વર્તમાન સમયની પરિસ્થિતિમાં જે રીતે આ સ્થિતિનો સામનો કરવો જરૂરી બને છે તે રીતે પ્રસંગોચિત રીતે આગળ આવવું જોઈએ. અદાલતો પર સામાજિક કર્તવ્ય છે, કારણ કે તે સમાજનો જ એક ભાગ છે અને તેથી સમાજ સમક્ષ ઉપસ્થિત વર્તમાન સમયની સમસ્યાઓને યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં રાખીને જ તેઓએ હંમેશા કાર્ય કરવું જોઈએ. હવે આ કાનૂનનો સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે દેશની સામાજિક–આર્થિક પરિસ્થિતિને કાયદાની અદાલત અવગણી શકતી નથી. હવે આ કાનૂનનો સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે કોઈ બાબતનો નિવેડો કરતાં સમયે સામાજિક સમસ્યાઓનો જે રીતે અને જે પ્રકારથી સામનો કરવો જરૂરી હોય તે રીતે જ તેનો વિચાર કરવો પડશે, કારણ કે સમાજને લાભ પહોંચે તે અદાલતો માટે મુખ્ય વિચારણા હોવી જોઈએ અને પર્યાવરણીય અસંતુલન, જે એક સામાજિક સમસ્યા છે, તેનો નિર્ણય કાયદાની અદાલતે એવો કરવો જોઈએ કે જેથી સમાજ કોઈપણ પ્રતિકૂળ અસર વિના વિકાસ પામે અને સમૃદ્ધ બને.

નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે ઉક્ત ચુકાદામાં સૂચવ્યું હતું કે પર્યાવરણના સંરક્ષણ અને વિકાસ પ્રક્રિયા વચ્ચે યોગ્ય સંતુલન હોવું

જોઈએ : સમાજે સમૃદ્ધ થવું જ જોઈએ, પરંતુ પર્યાવરણની કિંમતે નહીં અને એ જ ધોરણે પર્યાવરણનું સંરક્ષણ પણ થવું જોઈએ, પરંતુ સમાજના વિકાસની કિંમતે નહીં — વિકાસ પણ હોવો જોઈએ અને યોગ્ય પર્યાવરણ પણ હોવું જોઈએ અને તેથી સંતુલન શોધવું આવશ્યક છે અને વહીવટી કાર્યવાહી તે અનુસાર આગળ વધવી જોઈએ, અને તેનાથી ભિન્ન રીતે નહીં. ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ ફોર એન્વિરો–લીગલ એક્શન વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, (૧૯૯૬) ૫ એસીસી ૨૮૧ ના કેસમાં, આ અદાલતને ભારતની ૬૦૦૦ કિલોમીટર લાંબી સમુદ્ર કિનારરેખાના સંરક્ષણના પ્રશ્ન સાથે વ્યવહાર કરવાનો અવસર મળ્યો હતો અને અદાલતે ભારપૂર્વક કહ્યું હતું કે જે તટીય રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં આવા પટ્ટા આવેલાં છે, તેમની ફરજ અને જવાબદારી રહેશે કે પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલી સૂચનાઓ તેમજ તટીય પટ્ટાઓ જાહેર કરતી બહાર પાડવામાં આવેલી સૂચનાઓનો યોગ્ય અને વિધિસર અમલ થાય અને નિયમન ક્ષેત્રમાં ઉદ્યોગોની સ્થાપના અને વિસ્તરણ, કામગીરી અથવા પ્રક્રિયા વગેરે પરના વિવિધ પ્રતિબંધોનો કડક અમલ કરાવવામાં આવે. અદાલતે સૂચવ્યું હતું કે તટીય વિસ્તારોમાં પર્યાવરણીય સંતુલનનું રક્ષણ કરવા માટે કેન્દ્રીય સરકારે સૂચનાઓ બહાર પાડી હોવાથી, તેનો કોઈ ભંગ ન થવો જોઈએ અને પ્રતિબંધિત પ્રવૃત્તિઓને સીઆરઝેડ સૂચના હેઠળ જાહેર કરાયેલા વિસ્તારમાં ઊભી થવા દેવી જોઈએ નહીં. અદાલતે વધુમાં ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે એવી કોઈ પ્રવૃત્તિઓને કદી પણ મંજૂરી

આપવી નહીં જોઈએ, જે અંતે અવૈજ્ઞાનિક અને અસ્થાયી વિકાસ તથા પર્યાવરણીય વિનાશ તરફ દોરી જાય; અને અદાલતોને પર્યાવરણીય તંત્ર અને પર્યાવરણના સંરક્ષણ માટે અતિ સચેતપણે પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ અને વધુ મોટી જવાબદારી વહન કરવી જોઈએ, જેના વિષયમાં અદાલતને વધુ નજીકથી જાગૃતિ અને સરળ દેખરેખ રાખવાની સગવડ હોઈ શકે છે.

૭. ઉપરોક્ત પ્રકરણોમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનોને ધ્યાનમાં રાખીને, હવે આપણે હાલના પ્રકરણનું પરીક્ષણ કરીએ કે સામાવાળાના પક્ષે હોટેલ સંકુલ સ્થાપવા માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાથી કોઈ નિયમ, વિનિયમ અથવા કાનૂનની કોઈ ઉલ્લંઘના થઈ છે કે નહીં, અને શું અમારા સમક્ષ એવું કોઈ પ્રામાણિક આંકડાકીય તથ્ય અથવા સામગ્રી ઉપલબ્ધ છે કે જેના આધારે આ નિષ્કર્ષે આવી શકાય કે વિવાદિત પ્લોટ પર હોટેલ સંકુલને મંજૂરી આપવાથી તે વિસ્તારનું પર્યાવરણ અને પર્યાવરણીય સમતુલન ભંગાશે અને, જો હોય તો, રેતના ટેકરાઓવાળા અખંડિત દરિયાકાંઠાને વાસ્તવમાં નુકસાન પહોંચાડવાનો પરિણામ ઉપસ્થિત થશે.

૮. હવે સીઆરઝેડ સૂચના તરફ આવતાં, એવું સ્પષ્ટ થાય છે કે પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે, પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩(૧) અને કલમ ૩(૨)(૫) તથા પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) નિયમો, ૧૯૮૬ ના નિયમ ૫(૩)(ડી) હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને,

૧૯મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૧ના રોજ આ સૂચના જાહેર કરી હતી, જેમાં સમુદ્રકાંઠાના પટ્ટાઓને કોષ્ટલ રેગ્યુલેશન ઝોન (સીઆરઝેડ) તરીકે જાહેર કરીને સીઆરઝેડ વિસ્તારમાં પ્રવૃત્તિઓનું નિયમન કરવામાં આવ્યું હતું. આ પણ જણાવવું જરૂરી છે કે ઉપરોક્ત સૂચના કેન્દ્ર સરકારે પ્રાપ્ત થયેલા તમામ આક્ષેપોનો યથોચિત વિચાર કર્યા બાદ જારી કરવામાં આવી હતીઆપવામાં આવેલ. ઉપરોક્ત સૂચનાના અનુચ્છેદ ૨ હેઠળ અમુક પ્રવૃત્તિઓને સીઆરઝેડની અંદર પ્રતિબંધિત પ્રવૃત્તિઓ તરીકે જાહેર કરવામાં આવી છે. ખંડ (૧૩) હેઠળ, સૂચના મુજબ અનુમતિપ્રાપ્ત હોય તે સિવાય, સૌંદર્યવર્ધન, મનોરંજન તથા અન્ય આવા હેતુઓ માટે રેતીના ટેકરા, ટેકરીઓ, કુદરતી લક્ષણો, જેમાં દશ્યપ્રાકૃતિક પરિવર્તનોનો સમાવેશ થાય છે, તેમનું સમતલીકરણ કે ફેરફાર કરવા ઉપર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે. નિયમનના અનુચ્છેદ ૩ માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે અનુચ્છેદ ૨ માં પ્રતિબંધિત કરાયેલ પ્રવૃત્તિઓ સિવાયની બધી અન્ય પ્રવૃત્તિઓનો, તે અનુચ્છેદ હેઠળ દર્શાવ્યા મુજબ, નિયમન કરવામાં આવશે. સૂચનાના અનુબંધ ૧ માં કોષ્ટલ રેગ્યુલેશન ઝોનને ચાર શ્રેણીમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ શ્રેણી ૪ આંદામાન અને નિકોબાર, લક્ષદ્વીપ તથા નાનાં ટાપુઓના સમુદ્રકાંઠાના પટ્ટાઓ સાથે સંબંધિત છે અને તેથી દેશના અન્ય બધા સમુદ્રકાંઠાના પટ્ટાઓને ત્રણ શ્રેણીઓમાં, અર્થાત્ સીઆરઝેડ–૧, સીઆરઝેડ–૨ અને સીઆરઝેડ–૩ માં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા છે. સૂચનાના અનુચ્છેદ ૬ હેઠળ પ્રવૃત્તિઓના નિયમન

માટેના ધોરણો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે અને જ્યાં સુધી સીઆરઝેડ– ૧ નો પ્રશ્ન છે, ત્યાં તે સ્પષ્ટપણે નક્કી કરે છે કે ભરતીની સર્વોચ્ચ સપાટીથી ૫૦૦ મીટરની અંદર કોઈ નવી બાંધકામને અનુમતિ આપવામાં આવશે નહીં અને નીચી જવારરેખા તથા ભરતીની સર્વોચ્ચ સપાટી વચ્ચે, ૨(૧૨) હેઠળ સૂચિબદ્ધ પ્રવૃત્તિઓ સિવાય, કોઈ બાંધકામ પ્રવૃત્તિને અનુમતિ આપવામાં આવશે નહીં. પરંતુક દ્વારા દવાખાના, શાળાઓ, જાહેર વરસાદી આશ્રયસ્થાનો, સામુદાયિક શૌચાલયો, પુલો, જેટ્ટી, પાણી પુરવઠો, ગટરના નિકાલ તથા ગંદાપાણી નિકાસ વગેરે જેવા અમુક બાંધકામોને અનુમતિ આપવામાં આવી છે, પરંતુ આ પરંતુક પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્યના સુંદરબન વિસ્તાર માટે લાગુ પડે છે. સીઆરઝેડ–૩ હેઠળ, ભરતીની સર્વોચ્ચ સપાટીથી ૨૦૦ મીટર સુધીનો વિસ્તાર અવિકાસ ઝોન તરીકે નિશ્ચિત કરવાનું છે. પરંતુ સીઆરઝેડ–૩ ના નિર્ધારિત વિસ્તારોમાં ભરતીની સર્વોચ્ચ સપાટીથી ૨૦૦ મીટર અને ૫૦૦ મીટર વચ્ચે આવેલા ખાલી પ્લોટોના વિકાસને, પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયની પૂર્વ મંજૂરી સાથે, અનુબંધ–૨ માં દર્શાવાયેલ માર્ગદર્શિકાઓમાં નિર્ધારિત શરતોને આધીન રહીને, હોટેલ/બીચ રિસોર્ટના બાંધકામ માટે અનુમતિ આપવામાં આવે છે. સૂચનાના અનુબંધ–૨ માં સીઆરઝેડ–૩ના વિસ્તારોમાં બીચ રિસોર્ટો અને હોટેલો વિકાસ માટે વિગતવાર માર્ગદર્શિકાઓ આપવામાં આવી છે. અપીલકર્તાના જણાવ્યા મુજબ, જે જમીનખંડ પર સામાવાળાને હોટેલ બાંધવાની પરવાનગી આપવામાં આવી

ને આવી હોટેલના બાંધકામને અનુમતિ આપવાથી અનિવાર્ય રીતે રેતીના ટેકરાઓનું સમતલીકરણ કે પરિવર્તન થશે, જે સૂચનાના અનુચ્છેદ ૨(૧૩) હેઠળ પ્રતિબંધિત પ્રવૃત્તિ છે; જ્યારે સંઘ સરકાર, રાજ્ય સરકાર અને હોટેલ વ્યવસાયીના જણાવ્યા મુજબ, આ જમીનખંડ સીઆરઝેડ–૩ શ્રેણીમાં આવે છે અને તે ભરતીની સર્વોચ્ચ સપાટીથી ૨૦૦ મીટરથી પર હોવાથી, પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયની પૂર્વ મંજૂરી સાથે હોટેલના બાંધકામ માટેની વિકાસ પ્રવૃત્તિઓ અનુમતિપાત્ર છે અને તેથી સીઆરઝેડ સૂચનાનો કોઈ ભંગ થયો નથી. હકીકતમાં, પડકારાયેલ ચુકાદામાં હાઈકોર્ટે એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો છે કે વિવાદિત જમીન ભારત સરકાર દ્વારા જારી કરાયેલ કોષ્ટલ રેગ્યુલેશન ઝોન સૂચનાની સીઆરઝેડ–૩ શ્રેણીમાં આવે છે અને તેથી એક પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવો આવશ્યક છે કે, સામાવાળાનો દાવો છે તેમ, આ જમીનને યોગ્ય રીતે સીઆરઝેડ–૩ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે કે નહીં, અથવા અપીલકર્તાનો દાવો છે તેમ, તેને સીઆરઝેડ–૧ તરીકે વર્ગીકૃત થવી જોઈએ હતી.

૯. અગાઉ ઉલ્લેખિત ભારત સરકાર દ્વારા જારી કરાયેલ મુખ્ય જાહેરનામું હેઠળ, કાંઠાવર્તી રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના પ્રશાસનોને જાહેરનામુંની તારીખથી એક વર્ષની અંદર, સંબંધિત પ્રદેશોની અંદરની નિયમન ક્ષેત્ર વિસ્તારોની ઓળખ કરી અને સ્પષ્ટતા કરતાં, મુખ્ય જાહેરનામુંમાં સમાવિષ્ટ માર્ગદર્શિકાઓ અનુસાર, કૉસ્ટલ ઝોન મેનેજમેન્ટ

પ્લાન (આગળ “મેનેજમેન્ટ પ્લાન” તરીકે ઉલ્લેખિત) તૈયાર કરવો ફરજિયાત હતો, અને તે યોજનાઓને ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા, ફેરફારો સાથે કે વગર, મંજૂર કરવામાં આવવાની હતી. ભારત સંઘની જાહેરનામું વધુમાં નિર્ધારિત કરે છે કે મંજૂર થયેલા મેનેજમેન્ટ પ્લાનના માળખા અંદર, નિયમન ક્ષેત્રની અંદરની તમામ વિકાસ પ્રવૃત્તિઓ અને કાર્યો, પ્રતિબંધિત પ્રવૃત્તિઓ તથા ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય પાસેથી પર્યાવરણીય મંજૂરી આવશ્યક હોય તેવી પ્રવૃત્તિઓને બાદ કરતાં, રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિયમિત કરવામાં આવવાના હતા. ગોવા રાજ્યનો કૉસ્ટલ ઝોન મેનેજમેન્ટ પ્લાન ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા ૨૭મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૬ના રોજ, પત્રમાં ઉલ્લેખિત કેટલીક શરતો સાથે મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો, અને આ મંજૂરી ૧૯૯૧ની સીઆરઝેડ જાહેરનામુંની કલમ ૩(૩)(૧) હેઠળ કેન્દ્ર સરકારને સોંપવામાં આવેલ સત્તાઓના પ્રયોગમાં આપવામાં આવી હોવાનું દર્શાવવામાં આવે છે. ગોવા રાજ્યમાં, જ્યાં સુધી કેનકોના તાલુકાનો સંબંધ છે, જેમાં સામાવાળાનો પ્રસ્તાવિત હોટેલ આવેલો છે, ત્યાં સમગ્ર કેનકોના તાલુકાને સીઆરઝેડ–૧ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો છે, સિવાય વસાહત વિસ્તારના, જેને સીઆરઝેડ–૩ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો છે, અને નાગોર્સેમ વિસ્તારમાં સમગ્ર વિસ્તારને સીઆરઝેડ–૧ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો છે, સિવાય વસાહત વિસ્તારના, જેને સીઆરઝેડ–૩ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો છે. રાજ્ય

સરકારે ભારત સરકારને સુપરત કરેલા વિવિધ અહેવાલો તેમજ ભારત સંઘે પોતાના વૈજ્ઞાનિકો મારફતે મેળવેલા અહેવાલો મુજબ, જે વિસ્તારમાં હોટેલના બાંધકામ માટે અનુમતિ આપવામાં આવી છે, ત્યાં મંદિરો, શાળાઓ વગેરે જેવી ઘણી વસાહતો અને નિર્મિત રચનાઓ ઉપલબ્ધ છે અને જમીનનો પ્લોટ ઉચ્ચ જવાર રેખાથી ૨૦૦ મીટરથી આગળ આવેલો છે. ભારત સરકાર દ્વારા જારી કરાયેલ ઉપરોક્ત સીઆરઝેડ જાહેરનામું તેમજ ગોવા રાજ્યના મંજૂર થયેલા કૉસ્ટલ ઝોન મેનેજમેન્ટ પ્લાનનું અવલોકન કરતાં, અમે અપીલકર્તા તરફથી વ્યક્તિગત રીતે હાજર ડૉ. ક્લોડ એલ્વારસ દ્વારા કરવામાં આવેલી આ રજૂઆત સાથે સહમત થવા માટે પોતાને પ્રેરિત કરી શકતા નથી કે કોઈ જોગવાઈનો ભંગ થયો છે, અને તે જમીન પર હોટેલના બાંધકામને મંજૂરી આપી સત્તાધિકારીઓએ કેટલીક પ્રતિબંધિત પ્રવૃત્તિઓને અનુમતિ આપી છે.

૧૦. નોંધાયેલા દસ્તાવેજી સામગ્રી તરફ આવતાં, અમે જોઈએ છીએ કે વડી અદાલતમાં જ ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયે સોગંદનામું દાખલ કર્યું હતું, જેમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે ગોવા સરકાર દ્વારા રજૂ કરાયેલી માહિતી મુજબ પ્રસ્તાવિત બાંધકામનો વિસ્તાર વસાહતી વિસ્તાર તરીકે નિર્ધારિત છે અને ગોવાના મંજૂર કરાયેલા કોસ્ટલ ઝોન મેનેજમેન્ટ પ્લાનમાં તેને સીઆરઝેડ-૩ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો છે. ઉક્ત સોગંદનામામાં વધુમાં એવો દાવો પણ કરવામાં આવ્યો

હતો કે હોટેલના બાંધકામ માટેનો પ્રસ્તાવ મંત્રાલયે સવિસ્તાર તપાસ્યો હતો, જેમાં તે સ્થળની મુલાકાતનો પણ સમાવેશ થતો હતો જ્યાં હોટેલનું બાંધકામ પ્રસ્તાવિત છે તથા રેતીના ટેકરા પણ નિરીક્ષવામાં આવ્યા હતા, અને માત્ર એ બાબતે સંતોષ થયા બાદ કે યોજનાનું બાંધકામ રેતીના ટેકરાઓ પર નથી, કેન્દ્રીય પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા યોજનાને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. સામાવાળા ક્રમાંક ૧, જે હોટેલ વ્યવસાયી છે, તેણે વડી અદાલત સમક્ષ પોતાના પ્રતિ–સોગંદનામામાં સ્પષ્ટપણે આ રીતે જણાવ્યું હતું :

આ ફેરફારો અન્ય બાબતો ઉપરાંત, સત્તાવાર રાજપત્રમાં સૂચિત અને આંક આર–૧ તરીકે સંલગ્ન કરાયેલ ગામ નાગોર્સેમ/પાલોલેમના સર્વે નં. ૨૮/૧, ૨૯/૧, ૩૩/૧ થી ૩૩/૨ ધરાવતી ઉક્ત મિલ્કતને સંબંધિત છે. અહીં સાથે સંલગ્ન અને આંક આર–૨ તરીકે ચિહ્નિત કરાયેલ, તા. ૫.૪.૧૯૯૦ ની ઉક્ત સૂચનાની નકલ છે. કારણ કે ઉક્ત મિલ્કતને વસાહત/બીચ રિસોર્ટ વિસ્તાર તરીકે નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી, સામાવાળા નં. ૧ એ તેની ખરીદી માટે વાટાઘાટો કરી અને વર્ષ ૧૯૯૪ માં તેના સંબંધિત માલિકો પાસેથી તે ખરીદી લીધી. ઉક્ત મિલ્કતના કેટલાંક ભાગોમાં રહેવાસીઓના વિવિધ મકાનો આવેલ છે, અર્થાત્ સર્વે નં. ૨૮/૧ માં ૧૯ મકાનો વિવિધ પરિવારોના કબજામાં છે. સર્વે નં. ૨૮/૧ ધરાવતી મિલ્કતના એક ભાગમાં એક શાળા પણ આવેલ છે. વધુમાં, ઉક્ત

મિલ્કતના માલિકો, અર્થાત્ કુન્દે પરિવારનું એક મકાન તથા સ્થાનિક રહેવાસીઓ માટે ઉક્ત મિલ્કતના માલિકોએ બાંધેલું એક મંદિર પણ સર્વે નં. ૨૮/૧ ધરાવતી મિલ્કતમાં આવેલ છે અને ઉક્ત મિલ્કતની બરાબર પાછળ, સર્વે નં. ૩૦/૪૧ની અંદર, માલિકોની માલિકીની એક કેનિંગ ફેક્ટરી અસ્તિત્વમાં હતી, જે હવે સામાવાળા નં. ૧ ની માલિકીની છે અને સામાવાળા નં. ૧ નું પ્રોજેક્ટ કચેરીસ્થાન છે.

અમારી સમક્ષ અપીલકર્તા દ્વારા, જે વડી અદાલતમાં અરજદાર હતો, આ હકીકતસંબંધી દાવો ખંડિત કરવામાં આવ્યો નહોતો, યદ્યપિ વડી અદાલતમાં પ્રત્યુત્તર રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું. ગોવા સરકારના શહેરી વિકાસ વિભાગના ટાઉન એન્ડ કન્ટ્રી પ્લાનિંગ વિભાગે ગોવા, દમણ અને દીવ ટાઉન એન્ડ કન્ટ્રી પ્લાનિંગ અધિનિયમ, ૧૯૭૪ ની કલમ ૧૭ હેઠળ ઈ.સ. ૧૯૮૬ માં જ એક જાહેરનામું બહાર પાડ્યું હતું અને ઉક્ત જાહેરનામામાં, નાગોર્સેમ/પાલોલેમ તેમજ સર્વે નં. ૨૮, ૨૯, ૩૩/૧ અંગે, પ્રસ્તાવિત ઉપયોગ વસાહત (બીચ/રિસોર્ટ) તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યો હતો. વર્તમાન કેસમાંહાલના કેસમાં વિવાદિત જમીનનો પ્લોટ ઉપરોક્ત વિસ્તારમાં આવે છે અને તેથી એ સ્ફટિકસ્પષ્ટ છે કે પ્રશ્નાધીન વિસ્તારનો ઉપયોગ વસાહત (બીચ/રિસોર્ટ) માટે થવાનો પ્રસ્તાવિત હતો. ડૉ. એન.પી.એસ. વર્દેને નાગોર્સેમ સ્થિત ગોવા રિસોર્ટ હોટેલને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાના વિષય પર ગોવા ફાઉન્ડેશન દ્વારા કરાયેલ

રજૂઆત અંગે પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલયનું પત્ર મળ્યા બાદ, ટાઉન એન્ડ કન્ટ્રી પ્લાનિંગ વિભાગ સાથે પરામર્શ કરીને મુદ્દાની તપાસ કરી હતી અને સ્પષ્ટપણે દર્શાવ્યું હતું કે નવી દિલ્હી સ્થિત પર્યાવરણ અને વન મંત્રાલય દ્વારા તા. ૨૭.૦૯.૧૯૯૬ ના રોજ આપવામાં આવેલી સીઝેડએમપી મંજૂરી મુજબ આ વિસ્તાર સીઆરઝેડ–૩ શ્રેણીમાં આવે છે. ઉક્ત અહેવાલમાં તેમણે રેતીના ટેકરાઓના અસ્તિત્વ તથા તેમની સંખ્યાનું દર્શન કર્યું હતું અને વધુમાં એમ પણ જણાવ્યું હતું કે રિસોર્ટ કોમ્પ્લેક્ષનું બાંધકામ કોઈ પણ રીતે આ ટેકરાઓને વિક્ષેપ પહોંચાડશે નહીં અને ટેકરાઓ અખંડિત રહેશે. તેમણે એમ પણ જણાવ્યું હતું કે જો સ્પષ્ટપણે દેખાતા અને પર્યાવરણીય રીતે સંવેદનશીલ રેતીના ટેકરાઓને સીઆરઝેડ–૧ વિસ્તારો તરીકે નકશાબદ્ધ કરવા માટે વાસ્તવિક માપદંડ અપનાવવામાં નહીં આવે, તો હાઈ ટાઈડ લાઈનથી ૨૦૦ થી ૫૦૦ મીટર સુધીનો ગોવાનો વિશાળ દરિયાકાંઠાનો વિસ્તાર કોઈપણ વિકાસ માટે પ્રતિબંધિત થઈ જશે. મુખ્ય નગરયોજકે પણ સ્થળની તપાસ કર્યા બાદ તા. ૨૧મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૭ ના રોજ અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો, જેમાં તેમણે દર્શાવ્યું હતું કે હોટેલ વ્યવસાયીએ આપેલો કોન્ટૂર પ્લાન હાલ અસ્તિત્વમાં રહેલા રેતીના ટેકરાઓ સાથે મેળ ખાતો નથી. ગોવાના ટાઉન પ્લાનિંગ વિભાગના શ્રી આર. એન. રેએ પણ ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને વન વિભાગના સચિવને જાણ કરી હતી કે હોટેલ વ્યવસાયીનું પ્રસ્તાવિત મકાન રેતીના ટેકરાઓને અસર કરતું નથી અને કોટેજોની રૂપરેખામાં જરૂરી

ફેરફાર કરીને તે વિભાગમાં રહેલા રેતીના સંગ્રહોનું પણ સંરક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે અપીલકર્તા – ગોવા ફાઉન્ડેશને પર્યાવરણીય સત્તાધિકારીઓ સમક્ષ પોતાની આક્ષેપો રજૂ કરીને પર્યાવરણીય મંજૂરી ન આપવાની વિનંતી કરી હતી અને આવા આક્ષેપોને કારણે જ પર્યાવરણ અને વન વિભાગે પોતાનાં સ્ત્રોતો સહિત વિવિધ સ્ત્રોતોમાંથી અહેવાલો મેળવવામાં પૂરતી કાળજી લીધી હતી અને અંતે આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યો હતો કે ખાસ કરીને જ્યારે તે વિસ્તારમાં અગાઉથી જ અનેક વસાહતો અને માળખાં અસ્તિત્વમાં હતા, ત્યારે તે સ્થળે હોટેલ પ્રકલ્પ ઊભો કરવા મંજૂરી આપવા સામે કદાચ કોઈ વાંધો રહી શકતો નથી. સામગ્રીના આ વિશાળ સમૂહના આધાર પર અને આ સામગ્રી અપીલકર્તાએ હોટેલ પ્રકલ્પને પર્યાવરણીય મંજૂરી આપવાનો વિરોધ કર્યા પછી મેળવવામાં આવી હોવા પરથી, જ્યારે કેન્દ્ર સરકારે પર્યાવરણીય મંજૂરી આપી, ત્યારે અમને ઉક્ત મંજૂરીમાં કોઈ ખામી દેખાતી નથી અને ન તો અમે એવું ઠરાવી શકીએ કે સક્ષમ સત્તાધિકારીનો નિષ્કર્ષ કોઈ સંબંધિત અને વિષયસંગત સામગ્રીનો વિચાર કર્યા વિના આધારિત છે. વિપરીત રીતે, કેન્દ્ર સરકારે ગોવા સરકારના સત્તાધિકારીઓ પાસેથી અહેવાલો મેળવવામાં યોગ્ય કાળજી લીધી હતી તથા હોટેલ પ્રકલ્પને મંજૂરી આપવાની શક્યતા અંગે સ્થળ નિરીક્ષણ કરીને અહેવાલ આપવા માટે પોતાના વૈજ્ઞાનિકોને પણ મોકલ્યા હતા. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિઓમાં, અમારું સુવિચારિત મત એ છે કે વિવાદિત પ્લોટ સીઆરઝેડ–૩ શ્રેણીમાં

આવેલો છે અને ગોવાની વિકાસ યોજના મુજબ, જેને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા યોગ્ય રીતે મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, ત્યાં હોટેલ/બીચ રિસોર્ટના બાંધકામરૂપે વિકાસ માટે ઉપલબ્ધ હતો અને પ્રશ્નાધીન પ્રવૃત્તિઓને ભારત સરકારના પ્રારંભિક જાહેરનામા હેઠળ પ્રતિબંધિત પ્રવૃત્તિ ગણાવી શકાતી નથી.

૧૧. અપીલકર્તા ડૉ. ક્લોડ અલ્વારેઝે, તેમ છતાં, અમારા સમક્ષ નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીનો અહેવાલ રજૂ કર્યો, જે આ અદાલતમાં આ અપીલની બાકીગીરી દરમિયાન મેળવવામાં આવ્યો હતો, અને દલીલ કરી કે ઉપરોક્ત પ્રામાણિક દસ્તાવેજને ધ્યાનમાં લેતા આ અદાલત માટે મામલો પુનર્વિચારણા માટે સંઘ સરકારને પરત મોકલવો યોગ્ય અને યથોચિત રહેશે. જયારે મામલો આ અદાલતમાં બાકી હતો, ત્યારે ગોવા ફાઉન્ડેશને નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીના નિયામકને પત્ર લખી આ અદાલતમાં ગોવા ફાઉન્ડેશનની બાકી રહેલી અપીલના સંબંધમાં કેટલાક સ્પષ્ટીકરણ અને ટિપ્પણીઓ માંગી હતી, અને તે જ સંદર્ભમાં નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીએ તે અહેવાલ આપ્યો હતો, જેના પર અપીલકર્તાએ બહુ જ ભાર મૂક્યો છે. નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફી સાથે સંબંધિત બે વૈજ્ઞાનિકો, જે ઉક્ત અહેવાલના રચયિતાઓ હતા, એટલે કે ડૉ. એન્ટોનિયો માસ્કારેનહાસ અને ડૉ. કાલિદાસ સાવકર, ગોવા સ્ટેટ કમિટી ફૉર કોસ્ટલ

એન્વાયરમેન્ટના સભ્યો હતા અને તેઓ ૧૫મી માર્ચ, ૧૯૯૬ના રોજ યોજાયેલી બેઠકમાં મંજૂર કરાયેલી યોજનાના હસ્તાક્ષરકારો હતા, અને તેમણે ક્યારેય ઉપરોક્ત મંજૂર યોજના સામે કોઈ વાંધો ઉઠાવ્યો નહોતો, જોકે હવે તેઓ દર્શાવે છે કે હોટેલ માટે આપવામાં આવેલી મંજૂરીનો પરિણામ રેતીના ટેકરાઓના ધ્વંસરૂપ થશે. તે સિવાય, ભલે રિટ અરજી ગોવા ફાઉન્ડેશનની તરફેથી લોકહિત અરજીના સ્વરૂપની હોય, તેમ છતાં તે ગોવા ફાઉન્ડેશને પ્રશ્નાધીન હોટેલ પ્રકલ્પને મંજૂરી આપનાર પર્યાવરણ અને વન વિભાગ સમક્ષ જોરદાર વાંધો ઉઠાવ્યો હતો અને તેથી એમ માનવું જ પડશે કે તેમની કબજામાં રહેલી બધી જ આવશ્યક સામગ્રી ભારત સરકાર સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી હતી. નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીનો વર્તમાન અહેવાલ, જો ગોવા ફાઉન્ડેશનના તા. ૨૦મી એપ્રિલ, ૧૯૯૯ના પત્ર સાથે વાંચવામાં આવે, તો નિર્વિવાદ રીતે દર્શાવે છે કે ગોવા ફાઉન્ડેશને આ અહેવાલ માત્ર પર્યાવરણ અને વન વિભાગ દ્વારા આપવામાં આવેલી પર્યાવરણીય મંજૂરીને રદબાતલ કરવા માટે મેળવ્યો હતો. આવા અહેવાલોના આધારે, અમે ડૉ. ક્લોડ અલ્વારેઝની વૈકલ્પિક પ્રાર્થના સ્વીકારી શકતા નથી કે મામલો અગાઉ આપવામાં આવેલી તેમની મંજૂરીના પુનર્વિચાર માટે પર્યાવરણ અને વન વિભાગને પરત મોકલવો જોઈએ. અમારા વિચારપૂર્વકના મત મુજબ, અપીલકર્તા દ્વારા બાદમાં મેળવાયેલો આ અહેવાલ એવો નિષ્કર્ષ નોંધવા માટે વિચારણામાં લઈ શકાય તેમ નથી કે પર્યાવરણ સત્તાધિકારીઓનો નિષ્કર્ષ અને તેનાથી

અનુસૃત પ્રકલ્પને અપાયેલી મંજૂરી સંબંધિત સામગ્રીના અવલોકનના અભાવ પર આધારિત છે અથવા કોઈ જરુરી સામગ્રીની અવગણના કરીને આપવામાં આવી છે, જે પુનર્વિચારણા માંગે, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે હોટેલ પ્રકલ્પનું માળખાકીય બાંધકામ પૂર્ણતાની નજીક છે. અમારા વિચારપૂર્વકના મત મુજબ, અપીલકર્તા કોઈ પણ પ્રામાણિક સામગ્રીનો ઉલ્લેખ કરીને આ સ્થાપિત કરવામાં સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળ ગયો છે કે સીઆરઝેડ સૂચનાની અથવા ગોવાની મંજૂર મેનેજમેન્ટ યોજનાની કોઈ જ જોગવાઈનો ભંગ થયો છે, તેમજ પર્યાવરણીય મંજૂરી આપતા ભારત સરકારના હુકમમાં અથવા આવી પર્યાવરણીય મંજૂરીના આધારે પ્રકલ્પને મંજૂરી આપતા રાજ્ય સત્તાધિકારીઓના હુકમમાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા નથી.

૧૨. તે મુજબ, આ અપીલ નિષ્ફળ જાય છે અને ફગાવી દેવામાં આવે છેનામંજૂર કરવામાં આવે છે, પરંતુ પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં ખર્ચ બાબતે કોઈ હુકમ કરવામાં આવશે નહીં.

ઉમેશ ચંદ્ર બેનરજી, ન્યાયાધીશ.

૧૩. મને મારા વિદ્વાન ભાઈ પટ્ટનાયક, ન્યાયાધીશના સ્પષ્ટ અને સુબોધ ચુકાદાનું અવલોકન કરવાનો સન્માન મળ્યો છે અને તે સાથે મારી સહમતિ નોંધાવતા, તેમ છતાં, હું મારા સ્વતંત્ર કારણદર્શન રૂપે થોડાં પાનાં ઉમેરવા ઇચ્છું છું.

૧૪. ગોવાના સમુદ્રકાંઠા પર આવેલી વર્તમાન રેતીની ટેકરીઓમાં થયેલા વિક્ષેપના કારણે પર્યાવરણનું અવનતિ થયું હોવાનું કહેવામાં આવે છે, તે આ અપીલમાં વિચારણા માટેનું કેન્દ્રબિંદુ છે – વડી અદાલતેહાઈકોર્ટે તેનો નકારાત્મક ઉત્તર આપ્યો હતો.

૧૫. ગોવા, એક લોકપ્રિય પર્યટન કેન્દ્ર, તાજેતરમાં અન્ય કોઈપણ શહેરી વિસ્તારની જેમ લોકોના અત્યંત મોટા પ્રવાહનો સામનો કરી રહ્યું છે. પર્યટન રાજ્ય માટે મૂળભૂત આર્થિક લાભદાયક તત્વ સાબિત થયું છે અને અનુરૂપ રીતે તેનાં વિવિધ પાસાઓને પણ આકર્ષે છે. પર્યટન એક ઉદ્યોગ છે અને પર્યટનના આ વિકાસે હોટેલિયર સહિતની બધી અન્ય અનુસંગિક સંસ્થાઓને વ્યાવસાયિક કામગીરી અને વેપારી પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરવા આકર્ષ્યાં છે. પનજી રાજધાની શહેર હોવાથી, હકીકતમાં, તેમાં મોટા અને નાના એવા સૈંકડો હોટેલો છે અને આ વેપાર તથા વ્યાવસાયિક સાહસના અનુસંધાને રાજ્યના તે સુધી નિર્વાસિત રહેલા દરિયાકાંઠાઓ હોટેલો અને બીચ–રિસોર્ટ્સ દ્વારા વ્યાપારી ક્ષેત્રોમાં પરિવર્તિત કરવામાં આવી રહ્યા છે — નિશ્ચિતપણે રાજ્યની તિજોરીના હિતમાં, પરંતુ સ્પષ્ટ છે કે અસ્પર્શિત દરિયાકાંઠા પર વ્યાવસાયિક પ્રવૃત્તિનો પ્રારંભ પર્યાવરણીય હ્રાસ તરફ દોરી શકે અને પરિણામે પ્રકૃતિના આ આશીર્વાદરૂપ દાનના આવા શોષણ વિરુદ્ધ વિવિધ બિન–સરકારી સંસ્થાઓએ વિરોધ નોંધાવ્યો છે. આ અદાલત સમક્ષની વર્તમાન અરજી એવો જ એક દાખલો છે. તેમ છતાં,

નોંધવું યોગ્ય રહેશે કે, નોંધોને સ્પષ્ટ કરવા માટે, યદ્યપિ મૂળરૂપે રિટ અરજી બોમ્બે વડી અદાલતની ગોવા ખંડપીઠ સમક્ષ કરવામાં આવી હતી, ત્યારબાદ મામલો બોમ્બે ખાતે સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવ્યો અને વિભાગીય ખંડપીઠે તેની સુનાવણી કરી, જેણે ઉપર નોંધાયેલા પર્યાવરણીય હ્રાસના દાવાને નકારી કાઢ્યો અને તેથી આ અપીલ.

૧૬. હાલની જાહેર હિતની વાદમાં પડકારનો મુખ્ય ભાર ગોવા રાજ્યના તટીય વિસ્તારમાં આવેલ નાગોરસેમ બીચ, પાલોલેમ, તાલુકો–કાનકોના ખાતે પર્યાવરણીય સમતુલા અને જૈવ વૈવિધ્યના જતન સાથે સંબંધિત છે. હકીકતી પૃષ્ઠભૂમિ દર્શાવે છે કે એમ/એસ. દીક્ષા હોલ્ડિંગ્સ પ્રા. લિ. (અહીંના સામાવાળા નં. ૧) એ જાન્યુઆરી, ૧૯૯૬માં તે વિસ્તારનો કોન્ટુર અને સ્થળ યોજના સાથે બીચ રિસોર્ટના બાંધકામ માટે પરવાનગી મેળવવા ટાઉન એન્ડ કન્ટ્રી પ્લાનિંગ વિભાગ સમક્ષ અરજી કરી હતી. નોંધપોથી દર્શાવે છે કે કાનકોના મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલે પર્યાવરણ અને વનો મંત્રાલયના મંજૂરી અહેવાલ પર યોગ્ય વિચારણા કર્યા પછી ૧૬.૦૧.૧૯૯૮ના રોજ હોટેલના બાંધકામ માટે મંજૂરી આપી હતી; જો કે, તે કારણે ફાઉન્ડેશન (અહીંના અપીલકર્તા) એ અદાલતનો આશ્રય લીધો અને અન્ય બાબતો સાથે એવો દાવો કર્યો કે પર્યાવરણ અને વનો મંત્રાલયે મંજૂરી જારી કરતાં પહેલાં હકીકતમાં સંબંધિત તમામ આવશ્યક તથ્યાત્મક મુદ્દાઓ પર વિચાર કર્યો નહોતો અને પરિણામે મંજૂરીનો અનુદાન પણ

કલંકિત બને છે. બીજા આધાર પર અપીલકર્તાએ દલીલ કરી કે કોઈપણ સ્થિતિમાં, વિસ્તાર કોસ્ટલ રેગ્યુલેશન ઝોન (સીઆરઝેડ)માં આવતો હોય અને પર્યાવરણ સંરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૮૬ની કલમ ૩(૧) અને ૩(૨)(૫) હેઠળની સૂચના મુજબ હોટેલનું બાંધકામ માન્ય પ્રવૃત્તિઓના વ્યાપમાં આવતું ન હોય, ત્યારે પ્રકલ્પ સ્થાપવા માટે ગેરકાયદેસર મંજૂરી અપાય તેવી ગંભીર અનિયમિતતા જણાય છે, વિશેષ કરીને રેતીના ટીબાઓના અસ્તિત્વને કારણે અને વિસ્તારને સીઆરઝેડ-૧ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો હોવાના કારણે, જેમાં હાઈ ટાઈડ લાઈનથી ૫૦૦ મીટર અંદર કોઈપણ બાંધકામ પ્રતિબંધિત છે.

૧૭. જ્યારે આ સત્ય છે કે પ્રકૃતિ તેના વિનાશની એક નિશ્ચિત હદ પછી તેને સહન કરશે નહીં અને તેનો પ્રતિકાર નિશ્ચિતરૂપે દેખાશે, ભલે તે વર્તમાનમાં અનુભવાતો ન હોય, અને વર્તમાનકાળના સમાજ ઉપર ભાવિ પેઢી પ્રત્યે એવી જવાબદારી છે કે તેમને વધુ સ્વચ્છ પર્યાવરણમાં સામાન્ય રીતે શ્વાસ લેવાની અને જીવન જીવવાની સગવડ મળી રહે, તો પણ માત્ર તે પરથી તમામ યોજનાઓ બંધ કરી દેવી જોઈએ એવો અર્થ નીકળતો નથી અને એવો અભિપ્રાય પણ સૂચિત થતો નથી. ઈસ્ટ કલકત્તા વેટલેન્ડ્સ અંગેના મારા ચુકાદામાં (પીપલ યુનાઈટેડ ફોર બેટર લિવિંગ ઈન કલકત્તા – પબ્લિક વિ. સ્ટેટ ઓફ વેસ્ટ બંગાળ, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૩ કલ ૨૧૫) મેં વિકાસ અને પર્યાવરણશાસ્ત્ર વચ્ચેના સંતુલન વિષે ઉલ્લેખ કર્યો

હતો અને મારા વિદ્વાન ભાઈ પટ્ટનાઈક, ન્યાયમૂર્તિ, એ આ મુદ્દાનો પહેલેથી જ વિચાર કર્યો હોવાથી, તે સંદર્ભમાં હું આ મુદ્દાની વિશદ ચર્ચા કરવાથી પોતાને નિવૃત્ત રાખું છું; તેમ છતાં, તે સાથે મારી સહમતિ નોંધાવું છું અને એમ જણાવું છું કે આ બન્ને બાબતો, એટલે કે પર્યાવરણશાસ્ત્રનો પ્રશ્ન અને વિકાસલક્ષી યોજના, તેમનો સુમેળ સાધવો એ આજના દિવસની વ્યવસ્થા અને સમયની તાત્કાલિક જરૂરિયાત ગણાવ્યા વગર રહી શકાતું નથી.

૧૮. મામલાને આગળ વધારતાં પહેલાં, એ નોંધવું યોગ્ય રહેશે કે સ્થાનિક ટાઉન એન્ડ કન્ટ્રી પ્લાનિંગ અધિનિયમ સાથે સંલગ્ન અનુસૂચિ દર્શાવે છે કે વિવાદિત વિસ્તારને મૂળ યોજનામાં બગીચા તરીકે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો હતો અને વર્ષ ૧૯૮૯ જેટલા પ્રારંભિક સમયમાં જ સેટલમેન્ટે પ્લોટનો ઉપયોગ બગીચામાંથી સેટલમેન્ટ (બીચ રિસોર્ટ) માં રૂપાંતરિત કરવાની દરખાસ્ત નોંધેલી હતી. આ દરખાસ્ત અંતે એપ્રિલ, ૧૯૯૦ ના પ્રારંભમાં સ્વીકારવામાં આવી અને મંજૂર કરવામાં આવી હતી અને તે મુજબ હક્કપત્રકમાં જમીનના ઉપયોગ તરીકે બગીચામાંથી સેટલમેન્ટમાં થયેલ રૂપાંતર નોંધવામાં આવ્યું હતું.

૧૯. નિર્વિવાદ રીતે, ભારત પાસે આશરે ૬૦૦૦ કિ.મી. લાંબી દરિયાકાંઠાની રેખા છે, જેના મુકાબલે ગોવા પાસે ૧૦૦ કિ.મી.નો દરિયાકાંઠો છે, જે મોટા ભાગે લાંબા રેતીલા સમુદ્રકિનારાઓથી બનેલો છે.

સૌંદર્ય સાથે જોડાયેલી આધારીય સુવિધાઓએ ગોવાને વિશ્વભરમાં પ્રસિદ્ધ બનાવ્યું છે. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, પર્યટન ગોવાની અર્થવ્યવસ્થામાં મુખ્ય યોગદાન આપતું પરિબળ છે.

૨૦. અમારી સમક્ષ વિચારાધીન મુદ્દા સંબંધે દેશના તટીય ક્ષેત્રોના નિયમન અંગે કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી, સામાન્ય રીતે સીઆરઝેડ જાહેરનામું તરીકે ઓળખાતી, જાહેરનામુંઓ રેકોર્ડ પર છે, જેઓ વાસ્તવમાં દેશના સમુદ્રકાંઠાના વિસ્તારના ઉપયોગનું નિયમન કરે છે. આ તબક્કે સીઆરઝેડની વિવિધ શ્રેણીઓમાં પ્રવૃત્તિઓના નિયમન માટેના ધોરણોનો સંક્ષિપ્ત ઉલ્લેખ કરવો અનુકૂળ રહેશે :

"સીઆરઝેડ-૧ :

વડી અદાલતની ઉચ્ચ જવાર રેખાથી ૫૦૦ મીટરની અંદર કોઈ નવા બાંધકામને મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં. નીચી જવાર રેખા અને ઉચ્ચ જવાર રેખા વચ્ચે, ૨ (૧૨) હેઠળ સૂચિબદ્ધ બાબતો સિવાય, કોઈપણ બાંધકામ પ્રવૃત્તિને મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં;

[પરંતુ શરતે કે પશ્ચિમ બંગાળના સુંદરબન બાયો-સ્ફિયર રિઝર્વ વિસ્તારમાં રહેનારા પરંપરાગત નિવાસીઓ માટે આવશ્યક દવાખાનાઓ, શાળાઓ, જાહેર વરસાદી આશ્રયસ્થાનો, સમુદાયિક શૌચાલય, પુલો, રસ્તાઓ, જેટ્ટીઓ, જળ પુરવઠો, ગટર નિકાલ અને ગટરની વ્યવસ્થાનું

બાંધકામ, રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત પ્રાધિકારી દ્વારા, પ્રત્યેક કેસના આધારે, મંજૂર કરવામાં આવી શકે].

સીઆરઝેડ–૨ :

(૧) થી (૩) . . . .

સીઆરઝેડ–૩ :

(૧) એચટીએલથી ૨૦૦ મીટર સુધીનો વિસ્તાર 'વિકાસ પ્રતિબંધિત વિસ્તાર' તરીકે નિર્ધારિત કરવો. [હાલના અસ્તિત્વમાં રહેલા અધિકૃત માળખાંની મરામત, જે હાલના એફએસઆઈ, હાલના પ્લિન્થ વિસ્તાર અને હાલની ઘનતા કરતાં વધુ ન હોય, તે સિવાય આ વિસ્તારમાં કોઈપણ બાંધકામને મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં, તેમજ આ અંગેની સૂચના હેઠળ માન્ય પ્રવૃત્તિઓ, જેમાં તેવી પ્રવૃત્તિઓ માટે આવશ્યક સુવિધાઓનો સમાવેશ થાય છે, માટે પણ મંજૂરી આપવામાં આવશે. રાજ્ય સરકાર/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ પ્રશાસન દ્વારા નિયુક્ત સત્તાધિકારી સ્થાનિક નિવાસીઓની જરૂરિયાતો માટે જળ પુરવઠો, નિકાસ અને ગટર વ્યવસ્થાની સુવિધાઓના બાંધકામને મંજૂરી આપી શકે છે]. તેમ છતાં, આ વિસ્તારમાં નીચેના ઉપયોગોને અનુમતિપાત્ર માનવામાં આવી શકે છે – કૃષિ, બાગાયત, બગીચાઓ, ચરાગાહો, ઉદ્યાનો, ખેલ મેદાનો, વનસૃષ્ટિ અને સમુદ્રના પાણીમાંથી મીઠાનું ઉત્પાદન

(૨) અનુસૂચિ–૨ માં આપેલ માર્ગદર્શિકાઓમાં નિર્ધારિત શરતોને આધિન રહી, પર્યાવરણ અને વનો મંત્રાલય (એમ.ઈ.એફ.) ની પૂર્વ મંજૂરીથી, સી.આર.ઝેડ.–૩ ના નિર્ધારિત વિસ્તારોમાં ભરતીની સર્વોચ્ચ સપાટીથી ૨૦૦ અને ૫૦–૦ મીટર વચ્ચે આવેલા ખાલી પ્લોટોના વિકાસની, હોટેલ્સ / મુલાકાતીઓ માટેના નિર્માણ માટે મંજૂરી આપવામાં આવે છે.

(૩) થી (૪) . . . .

૨૧. અપીલના સમર્થનમાં, દેશના એક સુપ્રસિદ્ધ પર્યાવરણપ્રેમી ડૉ. ક્લોડ અલ્વારેસ, જેઓ સ્વયં હાજર રહી રજૂઆત કરતા હતા, તેમણે દલીલ કરી કે હાઇ ટાઇડ લાઇનથી આશરે ૫૦૦ મીટરના અંતરે આવેલ વિસ્તારમાં ઉદ્યોગોની સ્થાપના અથવા વિસ્તરણ માટે સીઆરઝેડ સૂચનાના અનુસંધાને લાગુ પડતા પ્રતિબંધોના કારણે કોઈપણ ઈમારતના બાંધકામનો પ્રશ્ન (તે હોટેલ હોય કે બીચ રિસોર્ટ કે અન્ય કોઈ ઈમારત હોય) વિચારાધીન રાખી શકાય તેમ નથી, અને પ્રસ્તાવિત બાંધકામને મંજૂરી આપવા બાબતે સંબંધિત સત્તાધિકારીનું કૃત્ય અથવા કૃત્યો સંપૂર્ણપણે મનનના અભાવનું પરિણામ છે. સીઆરઝેડ શ્રેણી–૧માં, તેમ છતાં, સૂચનામાં જ ઉલ્લેખિત બાબતો સિવાય કોઈ નવું બાંધકામ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવતી નથી. આ પરિપ્રેક્ષ્યમાં, ડૉ. અલ્વારેસે તેમ છતાં

દલીલ કરી કે વિવાદિત મુદ્દે યોગ્ય સામગ્રીની તપાસ કર્યા પછી, આ મુદ્દો પુનર્વિચારણા માટે સંબંધિત સત્તાધિકારીને પરત મોકલવો જોઈએ.

૨૨. ડૉ. અલ્વારિસની રજૂઆતનું સવિસ્તર વિશ્લેષણ કરવાથી એવું સૂચિત થાય છે કે તેમના મુજબ રેતીના ધૂળિયાંઓના ધ્વંસથી પર્યાવરણીય હ્રાસ સર્જાઈ શકે છે અને આ માટે નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીના અહેવાલ પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો હતો.

૨૩. જોકે, અહેવાલ પર વિચાર કરતા પહેલાં, રેતી અને રેતીના ટીંબાઓના સ્વભાવ તથા તેના પ્રભાવ પર એક સરસરી નજર કરવી યોગ્ય ગણાય. સામાન્ય અંગ્રેજી પ્રયોગમાં "રેતી"નો અર્થ 'સિલિકીયસ શિલાઓના ઘસારા કારણે બનેલા અતિ સૂક્ષ્મ કણો, જે સમુદ્ર કિનારા, નદીપાટ અને રણના ભાગોને આવરી લેતા જોવા મળે છે' એવો જ થાય છે અને તેમાં તેનો સમાવેશ થાય છે (સંદર્ભ: કન્સાઈઝ ઓક્સફર્ડ ડિક્શનરી). રેતી જૂની મૂળ અથવા સ્ત્રોત શિલાઓના ઘસારા અથવા વિખંડનથી બનતું ઉત્પાદન છે. મેકગ્રો-હિલ એન્સાયક્લોપીડિયા ઑફ સાયન્સ એન્ડ ટેક્નોલોજી (૬ઠ્ઠી આવૃત્તિ) માં રેતીના લક્ષણો નીચે મુજબ વર્ણવવામાં આવ્યા છે :

રેતને તેની રચનાત્મક ગુણધર્મો અને સંરચના એમ બન્ને દૃષ્ટિએ વર્ણવી શકાય છે. રચનાત્મક લક્ષણોમાં કણનું કદ, કદનું વર્ગીકરણ, ખૂણેદારતા, આકાર અને કણોની સપાટી-રચના સમાવેશ પામે છે.

કણકદનો અર્થ કણોના સરેરાશ વ્યાસથી થાય છે અને તે સામાન્ય રીતે છણણી દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવે છે. કણકદનો સીધો સંબંધ તે કારકની ગતિશક્તિ સાથે છે જે કણોને પરિવહન કરે છે અને તે જમાવટ પહેલાંના કુલ પરિવહન અંતર સાથે વિપરીત સંબંધ ધરાવે છે. કદનું વર્ગીકરણ કોઈ નિશ્ચિત રેત–જમાવટમાં કણકદોની વ્યાપ્તિનું માપદંડ છે. નબળા રીતે વર્ગીકૃત રેતોમાં રેત–કદની મર્યાદામાં વિવિધ કદના ઘણા કણો હોય છે; સારી રીતે વર્ગીકૃત રેતોમાં કણોના વ્યાસની માત્ર સાંકડી વ્યાપ્તિ હોય છે. સર્વોત્તમ રીતે વર્ગીકૃત રેતો તે છે, જે નીચી સ્નિગ્ધતા ધરાવતા કારકો દ્વારા પરિવહિત થાય છે (ઉદાહરણ તરીકે, પવન) અને અત્યંત ધીમે જમાવવામાં આવે છે.

. . . .

રેત લગભગ દરેક તેવા સ્થળે જોવા મળે છે, જ્યાં ઉચ્ચ ગતિશક્તિ ધરાવતા પ્રવાહીઓ ગાદને વહન કરીને જમા કરે છે. આજના સમયમાં રેતના સૌથી મોટા સંચયો વિશાળ આંતરિક રણપ્રદેશોમાં અને દરિયાકિનારાઓ પર જોવા મળે છે. બંને પરિસ્થિતિઓમાં રેતનો મોટો ભાગ પવન દ્વારા ફરી ગોઠવાઈને ધોળા સ્વરૂપે રચાયો છે. રેતના અન્ય મહત્વપૂર્ણ સંચયો જલોડ પંખાકારમાં મળે છે, જે પર્વતોના પાયે રચાય છે, નદીઓમાં આવેલા પટ્ટાઓ પર મળે છે, તેમજ કિનારારેખાની વિવિધ પરિસ્થિતિઓમાં, જેમાં સ્પિટ્સ, બેરિયર આઈલેન્ડ્સ અને જ્વારીય

સમતળોનો સમાવેશ થાય છે, અને ડેલ્ટાના કેટલાક ભાગોમાં પણ જોવા મળે છે. અંદાજે ૧૯૫૦ના દાયકાસુધી એવું માનવામાં આવતું ન હતું કે મહાદ્વીપીય શેલ્ફોના આંતરિક ભાગોથી ઘણું આગળ સમુદ્રોમાં રેત હાજર હોય છે. જોકે, હવે દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે ઘનતાપ્રેરિત પ્રવાહો દ્વારા, જે સામાન્ય રીતે સમુદ્રતળની ખીણોમાંથી નીચે તરફ ગતિ કરે છે, રેત શેલ્ફોથી આગળ અતિ ઊંડા જળપ્રદેશોમાં પણ વહન થઈ શકે છે.

૨૪. મેકગ્રો–હિલ વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી વિશ્વકોશે નીચે દર્શાવેલ રીતે તેના ઉપયોગ અંગે વધુ નોંધ્યું છે :

રેત એક મહત્વપૂર્ણ આર્થિક સંસાધન છે. ક્વાર્ટ્ઝ રેતમાંથી મળતું સિલિકા (એસઆઈઓ૨) કાચ માટેનું મુખ્ય ઘટક છે. રેતનો ઉપયોગ કાંકરીટ અને પ્લાસ્ટરમાં ભરાવદાર પદાર્થ તરીકે, ઘર્ષક તરીકે (ઉદાહરણ તરીકે, સેન્ડપેપર પર), તેમજ ખાતર તરીકે (ગ્લોકોનાઇટ રેત) પણ થાય છે.

૨૫. એ નોંધવાની આવશ્યકતા નથી કે રેતી સામાન્ય રીતે તેના ઉત્પત્તિસ્થાનમાંથી પવન અને પાણી દ્વારા વહન થઈને પછી કોઈ વિશિષ્ટ સ્થળે જમા થાય છે.

૨૬. ન્યૂ એન્સાયક્લોપીડિયા બ્રિટાનિકા (ખંડ ૧૦) માં રેતીના ટેકરા વિષે આ નોંધ કરવામાં આવી છે :

પવનની ક્રિયાથી રચાતી ઢીલા પદાર્થની (હંમેશા રેતી જ હોય એવું નથી) રેતીની ટેકરી, ઊંચાણ, ઢગલો અથવા રિજ. ટીલાઓનું અસ્તિત્વ પવન અસંયોજિત પદાર્થને સ્થળાંતર કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે તેનાં સીધા કાર્યરૂપે નિર્ભર છે. તે સામાન્ય રીતે રણપ્રદેશો સાથે સંકળાયેલા હોય છે, જ્યાં પવનથી ઉડાડાયેલી રેતી વિશાળ વિસ્તારો આવરી લે છે. ઉદાહરણ તરીકે, એવો અંદાજ કરવામાં આવ્યો છે કે સહારા રણમાં રેતીનાં સંગ્રહો અંદાજે ૨,૭૦૦,૦૦૦ ચોરસ માઈલ (૭,૦૦૦,૦૦૦ ચોરસ કિ.મી.) વિસ્તાર આવરી લે છે. તાજેતરના ભૂગર્ભીય ભૂતકાળમાં, પ્લાઈસ્ટોસીન હિમયુગ દરમિયાન આવેલા શુષ્ક કાળોમાં રણપ્રદેશો કદાચ તેથી પણ વિશાળ રહ્યા હોઈ શકે. તે સમયે લોયસ (પવનથી ઉડાડાયેલી ગાદ) ના વિશાળ સંગ્રહો ઉત્તર અમેરિકા, યુરોપ અને એશિયામાં સર્વત્ર જમા થયા હતા. ટીલાઓ દરિયાકિનારાઓ સાથે પણ સંકળાયેલા હોય છે, જ્યાં દરિયાકિનારાની રેતીને પવન દ્વારા ફરી ગોઠવી શકાય છે.

૨૭. રેતીના ટેકરાઓની ભૂઆકૃતિક લક્ષણોનું ઉત્તમ રીતે મૂલવણું બે મૂળભૂત તત્ત્વો, એટલે કે રેતી અને પવન,ના આકલન પર થઈ શકે છે અને આ બે તત્ત્વોની પરસ્પર ક્રિયાથી જ રેતીના ટેકરાઓ સર્જાય છે. નોંધનીય છે કે રેતીના ટેકરાઓ અચૂક રીતે રેતીના વિવિધ સ્વરૂપ અને આકાર ધરાવતા કણોથી બનેલા હોય છે, જેઓ તરંગો દ્વારા કદમાં વર્ગીકૃત થયેલા હોય છે અને પવન દ્વારા વહન કરવામાં આવે છે. માટીના કણો

સામાન્ય રીતે રેતીના કણો સાથે આવતા નથી. તેમ છતાં, રેતીનો વિકાસ સંપૂર્ણપણે પવનની દિશા અને વેગ પર નિર્ભર છે. તેથી, જે રેતીનો ટેકરો પ્રાચીન હોવાનું ગણાવી શકાય તેમ નથી, તે અંગે સમય, જ્વારભાટા અને પવન સાથે સ્થળાંતર કરી શકવાની એક બીજી વિશેષતા હોવાનું નોંધાયું છે.

૨૮. ગોવા માટેની તટીય ક્ષેત્ર વ્યવસ્થાપન યોજનામાં, જે ગોવા રાજ્યની તટીય પર્યાવરણ સમિતિ (ટાઉન એન્ડ કન્ટ્રી પ્લાનિંગ વિભાગ, ગોવા સરકાર), ગોવા સરકાર–જૂન, ૧૯૯૬ દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી, તેમાં પર્યાવરણ પ્રધાન ડૉ. વિલ્ફ્રેડ મેનેઝેસ મેસ્કિવટાએ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવ્યું હતું કે, ગોવા સર્વાંગી વિકાસમાં એક વિશાળ ઉછાળાની અગ્રરેખા પર હોવાથી તેની પ્રાકૃતિક સંપત્તિઓ તેમજ પર્યાવરણ પર અત્યંત મોટું દબાણ છે. જોકે, પ્રધાને આગળ જણાવ્યું હતું કે ગોવાએ આર્થિક સમૃદ્ધિ હાંસલ કરવી જ પડશે, પરંતુ તે જ સમયે સરકાર પર્યાવરણ–સંતુલનને હાનિ પહોંચાડવાનું વ્હોરી શકતી નથી અને યોગ્ય સંતુલન જાળવી રાખીને બંને હાંસલ કરવાનો સરકારનો પ્રયાસ રહેશે.

૨૯. વિકાસ અને પર્યાવરણ વચ્ચેના સંતુલન સંબંધિત પ્રશ્નનો ઉલ્લેખ કરીને ભાઈ પટ્ટનાયક, ન્યાયાધીશે પોતાના ચુકાદામાં આ મુદ્દાને ચોક્કસપણે આ જ રીતે સંભાળ્યો હતો અને તેથી, આ બાબતમાં વધુ વિસ્તૃત ચર્ચા આવશ્યક નથી; જોકે, એટલું નોંધવું જરૂરી છે કે ગોવા

સરકાર હકીકતમાં તે વિસ્તારના પર્યાવરણ વિષે સંપૂર્ણપણે અજાણ નહોતી. પર્યાવરણ મંત્રીએ પોતે જ નોંધ કરી છે કે પર્યાવરણ અને વિકાસ વચ્ચે યોગ્ય સંતુલન જાળવવું પડશે.

૩૦. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, રેતનાં ટેકરાં, નિઃસંદેહ, જો અન્યથા પ્રાચીન સ્વરૂપનાં હોય, તો ક્યારેક તેવા ટેકરાં પર નાળિયેરનાં વૃક્ષો ઊગી આવેલાં હોય છે; જેના કારણે આવા ટેકરાં, હકીકતમાં, 'કોઈ પણ ચક્રવાતી આક્રમણના પ્રકોપ સામે રક્ષણની બીજી કતાર' તરીકે કાર્ય કરે છે; અને મુદ્દાની ગુણાવલિમાં પ્રવેશતા પહેલાં, આ તબક્કે ધ્યાનમાં લેવાની બીજી એક મહત્વપૂર્ણ વિશેષતા એ છે કે ગોવામાં દરિયાકિનારાની સમગ્ર રેખા પર બીચોની પહોળાઈ સર્વત્ર સમાન નથી અને પરિણામે, કિનારાપટ્ટી વ્યવસ્થાપન યોજના પણ એકસરખી હોઈ શકતી નથી તેમજ તેને કોઈ એક સૂત્રમાં બાંધી શકાતી નથી — દરેક બીચ પોતાના સ્વરૂપે સંપૂર્ણપણે વિશિષ્ટ છે અને તેનું વિકાસ અથવા સંરક્ષણ માત્ર તે સંબંધિત બીચને લાગુ પડે તેવી નિશ્ચિત પદ્ધતિથી જ કરવાનું રહે છે.

મામલામાં ઉઠાવાયેલા મુદ્દાઓ :

૩૧. ઉપર નોંધાયેલ મુજબ અપીલાધીન ચુકાદા વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલી ટીકા એ છે કે સુનાવણી દરમિયાન રજૂ કરાયેલી સંબંધિત સામગ્રી તથા પક્ષકારોના અરજપત્રો સાથે જોડાયેલા દસ્તાવેજોનો વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી. નેશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીના અહેવાલ પર

પ્રબળ આધાર મુકવામાં આવ્યો છે, જેમાં સ્વીકાર્ય રીતે પ્રસ્તાવિત બાંધકામને મંજૂરી આપવામાં આવે તો પર્યાવરણીય હવામાનને અપૂરણીય નુકસાન થવાનું કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું હતું. તેમ છતાં, આ તબક્કે ઉપરોક્ત અહેવાલ સંબંધે અહીં નીચે વિગતવાર દર્શાવેલા બે અલગ પરિબળો નોંધવા યોગ્ય રહેશે: પ્રથમ, આ અહેવાલ આ અદાલત સમક્ષ અપીલ લંબિત હતી તે દરમ્યાન પ્રાપ્ત કરવામાં આવ્યો હતો; અને બીજું, આ અહેવાલ પર સંસ્થાના ચાર અલગ અલગ નિષ્ણાતોના હસ્તાક્ષર છે, જેમાંથી બે ગોવા સરકારની કોસ્ટલ ઝોન મેનેજમેન્ટ કમિટીના સભ્યો હતા, જેઓએ પોતાના અનુરૂપ હસ્તાક્ષરો સાથે યોગ્ય પ્રમાણન કર્યા બાદ પ્રસ્તાવિત બાંધકામને મંજૂરી આપી હતી.

૩૨. આ તબક્કે વધુ એક તથ્યાત્મક સંદર્ભ આપતા એવું પ્રતિત થાય છે કે પ્રસ્તાવિત બાંધકામ માટે મંજૂરી મેળવવાની અરજીએ રાજ્ય પર્યાવરણ વિભાગ તેમજ ભારત સરકારના પર્યાવરણ અને કુદરતી સંસાધન મંત્રાલય સહિતની કાનૂની સત્તાધિકારીઓ દ્વારા તપાસવામાં આવી હતી. અહીં ઉલ્લેખનીય છે કે ભારત સરકારે, વાસ્તવમાં, દેશના બે અતિ પ્રતિષ્ઠિત વૈજ્ઞાનિકોના વિશેષ અહેવાલ પ્રાપ્ત કર્યા પછી આ મુદ્દાનો પરિચિંતનપૂર્વક વિચાર કર્યો હતો. નોંધનીય છે કે ભારત સરકારે પ્રાપ્ત કરેલો તે અહેવાલ સંબંધિત સ્થળની વાસ્તવિક અને વિશિષ્ટ ચકાસણીના આધાર પર હતો અને કેન્દ્ર સરકાર તરફથી મંજૂરી પ્રાપ્ત થયા બાદ રાજ્ય

સરકારે વિકાસ અને પર્યાવરણ વચ્ચે સંતુલન જળવાઈ રહે તે હેતુથી આ મુદ્દાનો પણ વિચાર કરીને, યોગ્ય વિચારવિમર્શ પછી, મંજૂરી પ્રદાન કરી હતી.

૩૩. નૅશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઓશનોગ્રાફીના બે વૈજ્ઞાનિકો તે સમિતિના સભ્યો હતા, જેણે આ પ્રશ્નના પર્યાવરણીય પાસાનું અનુસંધાન કર્યું હતું અને સંતોષ પામ્યા બાદ તથા પર્યાવરણ પર કોઈ પ્રતિકૂળ અસર થતી ન હોવાનું જણાતાં, સમિતિએ તે અંગે, પછીથી વિપરીત અહેવાલ આપનાર આ બંને સભ્યો સહિત તમામ સભ્યોની મંજૂરીના ચિહ્નરૂપ હસ્તાક્ષરો નોંધ્યા બાદ, તેની ભલામણ કરી હતી. અનુવર્તી અહેવાલ અંગે હું વધુ કોઈ ટિપ્પણી કરવી ઇચ્છતો નથી; તેમ છતાં, એટલું નોંધું છું કે આવી પરિસ્થિતિ વાસ્તવમાં ઊભી થઈ અને આ ઘટનાઓમાં પશ્ચિમ ભારતના તેમજ દેશના બે અતિ પ્રતિષ્ઠિત વૈજ્ઞાનિકો સંકળાયા, તે અત્યંત દુર્ભાગ્યપૂર્ણ છે. બીજો પાસો, જેનું પરીક્ષણ કરવું જરૂરી છે, તે રેતીના ટેકરાઓ પર પડતી અસરનું તથ્ય અને તેની પર્યાવરણીય અસર છે. નિર્વિવાદ રીતે, આ ટેકરાઓ સંબંધિત વિસ્તારમાં સૌંદર્ય વધારે છે અને પ્રકૃતિનું વૈભવ તે ટેકરાઓમાં ઉત્તમ રીતે પ્રતિબિંબિત થાય છે; પરંતુ નોંધનીય છે કે રેતીનો વ્યાપારી હેતુઓ માટે પણ ઉપયોગ થાય છે. તેમ છતાં, તે વ્યાપારી વસ્તુ તરીકે ઉપયોગી બની શકે છે તે બાબત, દલીલો દરમિયાન, કોઈપણ પક્ષ દ્વારા વિચારી લેવામાં આવી નથી. નિર્વિવાદ

રીતે, ટેકરાની રેતીનો ઉપયોગ ફાઉન્ડ્રી ઉદ્યોગમાં પણ થાય છે, જો કે, નિશ્ચિતરૂપે, ફોર્ડ મોટર કો.એ હવે મોટરગાડીના એન્જિન કાસ્ટિંગ માટેની ફાઉન્ડ્રી કામગીરીમાં ટેકરાની રેતી વિનાની રેતીનો ઉપયોગ શરૂ કર્યો છે; રેતીના ટેકરાઓના ભૌતિક, જૈવિક અને ભૂગર્ભીય લક્ષણોમાં કોઈ ફેરફાર થયો હોવાના કોઈપણ પુરાવાની ગેરહાજરી પણ નોંધપાત્ર છે અને તેને ધ્યાનમાં લેવી જરૂરી છે. રેતીના ટેકરાઓવાળા વિસ્તારની પવનપ્રવાહની દિશાની નીચેના ભાગમાં આવેલા સૂક્ષ્મ હવામાન પર પડતી અસર અને તેનાથી ઉત્પન્ન થતી અસરનું તથ્ય પણ આ પ્રકલ્પ સંબંધે કોઈ પ્રતિકૂળ નિષ્કર્ષ માટે આધારરૂપ બને તે રીતે પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યું નથી. સંબંધિત વિસ્તારમાં વનસ્પતિ, ઉપરની માટી અથવા ભૂઆકૃતિ સંબંધિત લક્ષણોને થનાર અનુસંગી નુકસાન અંગે તો રત્તીભર પણ પુરાવો ઉપલબ્ધ નથી, તેમજ તે વિસ્તારની અસ્તિત્વમાન વનસ્પતિ અને પ્રાણીજીવનના લોપ અંગે પણ કોઈ પુરાવો નથી; આવા પ્રકલ્પના અમલીકરણની પરિસ્થિતિમાં કઈ વનસ્પતિ પ્રજાતિઓ જોખમમાં મુકાત, તે અંગે પણ કોઈ વિગતો ઉપલબ્ધ નથી.

૩૪. દુર્ભાગ્યવશ, નેશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઓશનોગ્રાફીના અહેવાલ સિવાય અમારી પાસે કોઈ સ્થાનિક પર્યાવરણ ઓડિટ અહેવાલ પણ ઉપલબ્ધ નથી અને આ ચુકાદામાં ઉપર વિગતવાર દર્શાવ્યા મુજબ તે અહેવાલને કેટલો વિશ્વાસપાત્ર માનવો તે અંગે અમે અમારી શંકા અનામત

રાખીએ છીએ. સ્વીકાર્ય રીતે, આ અસર કોઈ કલ્પિત વિચાર માત્ર હોઈ શકે તેમ નથી, પરંતુ તેના સમર્થનમાં દૃઢ અને વિશ્વસનીય સામગ્રી હોવી આવશ્યક છે. દુર્ભાગ્યવશ, અમારા સમક્ષ એવો કોઈ દૃઢ પુરાવો, કે આ બાબતમાં કોઈપણ પુરાવો ઉપલબ્ધ નથી જેના આધાર પર ચર્ચાસ્પદ વિસ્તારમાં જૈવવિધતામાં થયેલા પરિવર્તનને કારણે પર્યાવરણીય સમતુલા ભંગ થઈ હોવાનું નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય; તેના બદલે, નોંધપોથી તો વિરુદ્ધ સૂચવે છે.

૩૫. અન્ય એક તથ્યાત્મક તત્ત્વ પણ નોંધપાત્ર છે, કારણ કે તે ખાસ મહત્વનું છે, અર્થાત્ : વર્તમાન રેતીના ટેકરાઓને અશાંત ન કરવાનો આશ્વાસન અથવા બાંહેધરી. સામાવાળા તરફથી હાજર રહેલા શ્રી છાગલાએ સૂચનાઓના આધારે નિષ્કપટપણે રજૂ કર્યું છે કે હકીકતમાં યોજનામાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે અને નવી સુધારેલી યોજનામાં રેતીના ટેકરાઓનું જતન સામેલ છે, કારણ કે સમગ્ર પરિસ્થિતિની મૂળવણી કરતાં સામાવાળાને એવું લાગ્યું છે કે અન્યથા તે ટેકરાઓ હોટેલ અથવા બીચ રિસોર્ટની સુંદરતામાં વધારો કરશે. પર્યાવરણનું સંરક્ષણ નિઃસંદેહ આવશ્યક છે, શરત એટલી કે તે યોગ્ય રીતે આવશ્યક હોય, અને આ જ દૃષ્ટિકોણથી શ્રી છાગલાએ દલીલ કરી હતી કે અપીલકર્તાની દલીલનો સમગ્ર આધાર વાસ્તવિકતાઓથી પર એવી અનુમાનો પર આધારિત છે. હકીકતમાં, પ્રેરણાનો અલ્પ સંકેત પણ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, જોકે અમે

એવા દૃષ્ટિકોણને માન્યતા આપતા નથી, કારણ કે આ વિશિષ્ટ લોકહિત અરજીનો હેતુ ગોવા કૉસ્ટલ ઝોનની અંદર આવેલા સમુદ્રકિનારા વિસ્તારમાં પર્યાવરણનું સંરક્ષણ અને જાળવણી કરવાનો છે. કૉસ્ટલ ઝોનનું રક્ષણ નિઃસંદેહ કરવું જ પડશે, પરંતુ તે સાથે વિસ્તારના વિકાસને પણ કોઈ રીતે નિંદનીય ગણાવી શકાય નહીં, શરત એટલી કે પર્યાવરણીય અવક્ષય ન થવો જોઈએ, અને આ જ મુદ્દા પર શ્રી છાગલાએ દલીલ કરી હતી કે હકીકતમાં તે સ્થળે મંદિરો, શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ અને વસાહતો પણ હતી — તેથી એવું નહોતું કે સમુદ્રકિનારો સંપૂર્ણપણે માનવવસતિ વિનાનો હતો અને અસ્પર્શિત સમુદ્રકિનારો ઉપલબ્ધ હતો. ઉપર નોંધ્યા મુજબ હક્ક નોંધપોથીમાં વિવાદાસ્પદ વિસ્તારને બીચ રિસોર્ટ તરીકે નોંધવામાં આવ્યો છે અને નિર્વિવાદપણે ત્યાં વસાહત પણ અસ્તિત્વમાં છે; હકીકતમાં વિવાદાસ્પદ વિસ્તારમાં આજે પણ વસાહત અસ્તિત્વમાં છે. અત્રે સુધી અસ્પર્શિત રહેલો કૉસ્ટલ ઝોન હવે બગાડવામાં આવી રહ્યો છે એવી સ્થિતિ નથી; હાલમાં પણ તે માનવ વસાહતો દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલો છે.

૩૬. ડૉ. અલ્વારેશ તરફથી આવેલી બીજી એક ગંભીર ટીકા સીઆરઝેડ–૧ વિસ્તારના પ્રશ્નને લગતી હતી. આ ચુકાદાના પૂર્વ ભાગમાં મેં, હકીકતમાં, દરિયાકાંઠા વિસ્તારના વર્ગીકરણ તથા સીઆરઝેડ–૧ અંગે વિચારણા કરી હતી, જેને કોઈપણ બાંધકામ માટે સંપૂર્ણ પ્રતિબંધિત

વિસ્તાર ગણાવી શકાય તેમ નથી અને તે બાબતે પણ કોઈ વિવાદ રહી શકતો નથી. જો આ વિસ્તારને સીઆરઝેડ–૧ વિસ્તાર માનવામાં આવે, તો કોઈ મંજૂરી આપવાનો પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી અને આ અદાલતના અગાઉના ઉચ્ચારણથી, જેનો ઉલ્લેખ મારા વિદ્વાન ભાઈ પટ્ટનાયક, જે., ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે, આ મુદ્દો અંતિમ રીતે નિર્ધારિત થઈ ચૂક્યો છે અને હું તેના પ્રત્યે સન્માનપૂર્વકની સહમતિ નોંધું છું. વડી અદાલતેહાઈકોર્ટે પણ આ મુદ્દા પર વિચાર કરતી વખતે તે અંગે વિચારણા કરી હતી અને એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો હતો કે સંબંધિત વિસ્તાર સીઆરઝેડ–૩માં છે અને સીઆરઝેડ–૧માં નથી: અહીં નોંધવાની જરૂર નથી કે સરકારની મંજૂરી અને પર્યાવરણ મંત્રાલયની અનુમતિ (કેન્દ્ર અને રાજ્ય, બન્ને સરકારોની) તે જ આધાર પર આપવામાં આવી છે અને અમને એવો કોઈ વિરોધાભાસી પુરાવો મળતો નથી જે સીઆરઝેડ–૩ સિવાયના દરિયાકાંઠા ક્ષેત્રના લક્ષણો દર્શાવે. દરિયાકાંઠા વ્યવસ્થાપનના મુદ્દે સંક્ષિપ્ત પુનરાવર્તન અમને આ નોંધવા પ્રેરિત કરે છે કે દરેક સમુદ્રકિનારો તેની રચના અને સ્વરૂપમાં ભિન્ન હોય છે, તેથી તેના વ્યવસ્થાપન માટે કોઈ એક સ્થિર સૂત્ર હોઈ શકે નહીં. ગોવાના દરિયાકાંઠા વિસ્તાર તરફ પર્યટકો કુદરતના વૈભવની ઉપલબ્ધિને કારણે આકર્ષાય છે, પરંતુ આ તાજેતરમાં વિકસતી પર્યટન ઉદ્યોગના વિકાસ માટે પાયાની સુવિધાઓ પણ આવશ્યક છે, શરત એટલી કે સંબંધિત વિસ્તારમાં પર્યાવરણને કોઈ કાયમી હાનિ થતી ન હોવી જોઈએ. નોંધપત્રોમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે

થવાનો પ્રશ્ન, તે કાયમી હોય કે તાત્કાલિક, આ સંદર્ભિત હકીકતોમાં ઊભો થતો નથી અને ઊભો થઈ પણ શકતો નથી. પર્યાવરણ સૌંદર્ય છે, પર્યાવરણ આપણું જીવનાધાર છે, અને તેથી જો તેનું નાશ થાય, તો માનવજાતિનો પણ નાશ થશે; આજે નહીં તો કાલે નહીં, પરંતુ નિશ્ચિતપણે એકાદ દિવસ પછી તો થશે જ. તેથી, આ અપીલમાં પ્રશ્ન એ છે કે બાંધકામ થવાથી પર્યાવરણનું હ્રાસ થાય છે કે કેમ; નોંધપત્રો આ પ્રશ્નનો સ્પષ્ટપણે નકારાત્મક ઉત્તર આપે છે. જ્યારે પર્યાવરણવિદો પણ નકારાત્મક મત વ્યક્ત કરે છે, ત્યારે આ સંદર્ભિત હકીકતોમાં અદાલત દ્વારા આ પ્રકલ્પમાં અવરોધ ઊભો કરવો યોગ્ય ગણાય શકે ખરો? તેનો ઉત્તર હકારાત્મક હોઈ જ શકતો નથી.

૩૭. ઉપરોક્તના અનુસંધાને, હું મારા વિદ્વાન ભાઈ પટ્ટનાઈક, જે., ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા આ નિષ્કર્ષ સાથે મારી સહમતિ નોંધું છું કે અપીલ હેઠળનો ચુકાદો કોઈપણ રીતે દોષારોપણને પાત્ર નથી અને તેથી હું પણ, ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ કર્યા વગર, આ અપીલ નામંજૂર કરું છું.

The translation of this judgment has been provided by M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.